

ORUÇ ARUOBA
de ki işte

Oruç Aruoba de ki işte

Oruç Aruoba 1948'de doğdu. 1973'ten başlayarak Hacettepe, Tübingen, Victoria-Wellington üniversitelerinde akademisyenlik ve öğretim görevliliği yaptı. 1983'te üniversiteyi terketti, çeşitli yayın kuruluşlarında çalıştı, yazı ve çeviri işleriyle uğraştı. Hume, Nietzsche, Kant, Wittgenstein, Rilke, von Hentig, Celan ve Başo'dan çevirileri vardır. Metis' te 1990 yılında *de ki işte* ile başladığımız Oruç Aruoba koleksiyonunu felsefe kitaplarının yanı sıra şiir ve şiirsel metinleriyle sürdürüyoruz.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454509 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com

Metis Felsefe
de ki işte
Oruç Aruoba
© Oruç Aruoba
© Metis Yayınları, 1990

İlk Basım: Aralık 1990
Dokuzuncu Basım: Kasım 2009

Tasarım: Semih Sökmen, Oruç Aruoba

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003

ISBN-13: 978-975-342-125-6

ORUÇ ARUOBA

de ki ište

metis

BİR DOSTU ÖLÜ GÜTÜRMEK

Boş bulunup gülersen
Bir Ölünü görünce
Ocağa Tütsü atarsın
Pencerene sürme çek

Ölünün Babasıyla
Uzunca bir Rakı iç
Anmadan eski günleri
Bırak biraz Ay doğsun

Dört arkadaş bir olup
Tahta kutu içinde
Ölünüzü götürün
İncirlerin altına

Dönersen ılık çalarsın
Yol uzun, Su karanlık
Otur bir çardak altına
Bırak biraz Yağmur yağsın

Ergin Günçe

1979

İçindekiler

ANLAMA- RAYIŞ

9

I.

ÖLÜM (de)

15

II.

YAŞAM (ki)

41

III.

FELSEFE (işte)

105

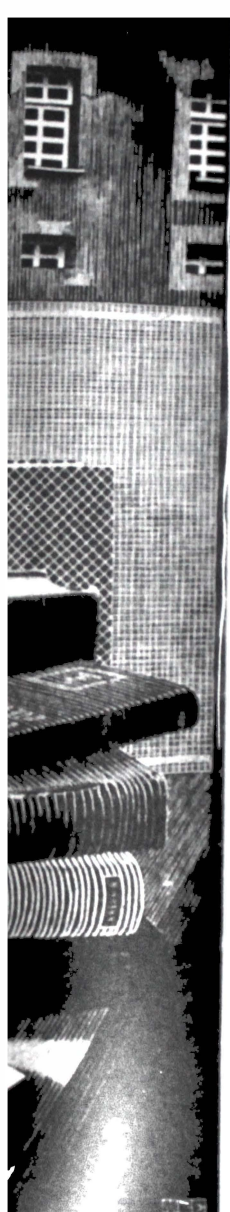

ANLAMA- RAYIŞ

...

Onlar kazık çakınca
son gölgelere,
tutuşturursun sen de andıçen eli özgürce.

Paul Celan
Atemwende
(1967, S.43)

Birgün güçlü bir zamk alırsın,
eve gider, kitaplığını boşaltıp
kitaplarını üstüste yere dizer,
sonra, her bir yığındakileri
sırayla, teker teker alıp
sayfalarını birer birer
biribirine yapıştırırsın, yine
üstüste yere dizersin.

Ertesi gün —zamk iyice
kuruyunca— kitaplarını eski
yerlerine yerleştirirsin. Yine,
aynı gün (ikinci, yani),
daktilonun tuşlarını birer
birer sökersin, bir torbaya
doldurur, dışarı çıkar,
torbayı sokaktaki çöp
kutusuna atarsın.

O akşam, bütün kalemlerini
çalışma masanın üstüne
dizersin, sonra, teker teker
alıp, dünden kalan zamkla
(büyük bir kutu olmalı)
mürekkep haznelerini iyice
doldurursun (gerekiyorsa;
sökülmüyorlarsa, haznelerde
küçük birer delik açabilirsin),
yine, masaya dizersin —
onların kurumaları iki gün
sürer.

Bu arada (üçüncü gün), evi
iyice tarayarak, bütün
kağıtları, defterleri,
bloknotları, not kartlarını,

DOSTLARI ARAMA

vb. (ajandalar dahil)
toplarsın, çalışma
odasında, yere üstüste
dizersin (farklı
büyüklüktekilerle farklı
yığınlar oluşturabilirsin).
Sonra her birini birer birer
alıp, bir makasla (çok keskin
olmalı) her bir yaprağı ya
da sayfayı ince şeritler
halinde (1/4 cm kadar
ende) keser, şeritleri
masaya dizersin. — Bu iş de
iki gününü alır.
Dördüncü günün akşamı,
gider, sokak kapısını
içeriden kilitler (evde
senden başka kimse
yoktur), anahtarı
pencereden dışarı atarsın.
Sonra, kitaplıktan en
sevdiğin üç kitabı seçer,
alır, çalışma masanın
üstüne koyar, iskemleye
oturur, gözlüklerini
takarsın.
Şimdi okuyup yazmaya
hazırsın.

Bir sabah kendine koyu bir
kahve koyarsın, sigara
tablasını boşaltır, yeni bir
sigara paketi açar, bir tane
yakar, telefonu önüne çekip
defterini açarsın, —A'dan
başlayarak, sırayla—
dostlarını aramağa başlarsın.
Özellikle dikkat edeceğin, o
anda orada (o numarada) olma
olasılıklarının yüksek
olmasıdır; büroları sabah
(öğleye kadar) ve öğleden
sonra; evleri de akşam
ilerledikçe ararsın —
yurtdışındaki dostların için de.
saat farklarını hesaplarsın.
Bu arada, kahven bittikçe
yeniler, sigara tablası doldukça
boşaltır, sigara paketi
boşaldıkça da, yenisini
açarsın.
Her seferinde, numarayı
çevirir, düşmesini bekler
(bazıları zor; ancak birkaç
çevirişte düşer), ilk zil sesi
bitince de telefonu kapatırsın.
Sonra, "Yok" dersin —
sonra, "O da yok" —
sonra, "İşte, o da" —
hep, "Yok" dersin.
Dostlarınla dolu bir gün
geçirirsin.

YOLCULUĞA ÇIKMA

Birgün gider, bir seyahat acentasından, uzak bir yere, tek-yön bir bilet alırsın — o akşam kalkan bir uçağa.

Eve döner, gardrobunu açar, yanında götürmen gereken gömlekleri, pantolonları (gerekiyorsa, kazakları, yelekleri, ceketleri, paltoları) çıkarır, yatağın üstüne serersin. Bunlara yetecek büyüklükte bir bavul seçip, en alta ayakkabıları (yük odasından; naylon torbaları içinde), sonra giysileri; pantolonları, gömlekleri..., en üste de iç çamaşırları, çorapları (çekmecedan; bohça içinde) yerleştirir, bavulu kaparsın.

Başka bir —daha küçük; belki omuzdan asma— çanta seçer, çalışma odasına gider, götürmen gereken kitapları, defterleri, kalemli, vb. seçersin — en sevdiğin, o arada okuman gereken altı kitap, o sırada yazdığın, o arada yazman gereken iki-üç defter, kalemli,

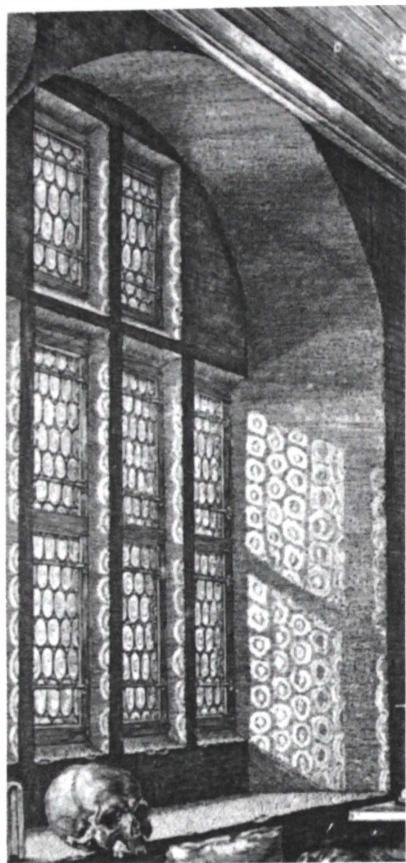
bir miktar kağıt (zarflar içinde), vb.

Bavulun ve çantan hazırdır. Sen de yolculuk ile gideceğin yerin gerektirdiği biçimde giyinirsin. Uçağın kalkış saati yaklaşırken, telefona gider, saatine bakarsın; beklersin. Tam kalkış saati, dakikası gelince, ahizeyi kaldırır, havaalanına gitmek için taksi çağırırsın. Tam vaktinde orada olacaksın.

KURUYEMİŞLİ YAZMA

Bir akşam kuruyemişçiye gider, kuruyemiş alırsın. "Ayrı mı olsun, karışık mı?" diye sorar satıcı. "Karışık" dersin : biraz beyaz leblebi, tuzlu fıstık, badem, Şam fıstığı (kabuklu; kabuksuzu çok pahalı), biraz da fındık — tuzla kavrulmuş. Satıcı kesekağıdını doldurur, sallar, içindekileri iyice karıştırır. Evde, kesekağıdını büyücek (yeterli büyüklükte) bir —cam— kaba boşaltır, içkini koyar, çalışma masana oturursun. Önce leblebileri teker teker ötekilerin arasından seçer, avucunda toplarsın — bir yandan yer, bir yandan içersin (—bir yandan da yazacağını düşünürsün). Kaptaki leblebi kalmadığından emin olunca (iyice karıştırırsın kabı, emin olmak için; emin olmalısın), fıstıklara geçersin, onları da teker teker seçer, toplar, birer birer, kabuklarını kül tablasına ayıklayarak yersin; onlar bitince (iyice emin ol), bademleri, onların da

kabuklarını ayıklayarak (hepsi ayıklanmaz; ayıklanmayanlarını öyle, kabuklu yersin; sonra Şam fıstıklarının seçer (kabuklarını tırnağıyla açarak (kabukları açılmayanları kül tablasına atarsın) — o arada, yazacağını düşünmeye epey uzun aralar verirsin); en son da, pek sevmediğin fındıkları yersin; zaten yalnız onlar kalmıştır kaptaki; onları ayıklaman da gerekmez — bu arada içkin de bitmiştir. Yaşamı anlamaya başlamışsındır. (—Şimdi ne yazacağını biliyorsun.)

ÖLÜM (de)

Ama ölümden ürkerek
kendini çoraklaşma karşısında
saf haliyle koruyan yaşam değil,
ölüme katlanarak
kendini onun içinde elde eden
yaşamdır, tinin yaşamı.
Tin, kendini
mutlak kopmuşlukta bulmakla
kazanır ancak,
kendi hakikatini.

Hegel
(PhG, Vorrede)

*Bedri için —
Piyale'ye*

**Yaşadıklarımız
öldürdüklerimizdir.**

(18 Aralık 1983)

1.

Ölüm yaşamdan daha belirgindir.
Ölüm yaşamdan daha kesindir.

Yaşam belirsizdir; oysa ölüm,
belirgin ve kesindir.

Hep bir süreç olan yaşam, ölüm anında,
sonunu değil, sonucunu bulur : Ölüm
yaşamın sonucudur — kişinin nasıl bir
yaşam yaşadığı, öldüğü ölümden bellidir.

Ölümü bilen, onun bilincinde olan bir yaşam,
yaşam sürecinin her anında ölümü yaşama katarak,
yaşamı bilinçli kılar — ölümü yaşamdan koparmadan,
ama ölümün yaşamı kaplamasına da izin vermeden,
ölümü, her an, yaşam kılar.

2.

Yaşam ne denli gecikirse geciksin,
ölüm hep zamanında gelir —
ölüm gecikmez.

Kişi doğumundan bu yana,
yaşamını ne denli belirgin yaşamışsa,
bugünden ölüm gününe uzanan süreç de
o denli belirsizdir.

Yaşayabildiklerimiz, eninde sonunda,
doğum günlerimizdir — ölüm günlerimiz
değil.

3.

İnsan, eninde sonunda,
ancak kendi kurdunu besler.

İnsanlar, 'yaşam' dedikleri belirsiz şeyin sonunda duran karanlık çukurdan ve tenlerine şimdiden girer gibi gördükleri kurtlardan niye ürküyorlar ki (tabii, bunları akıllarına getirme yürekliliğini gösterebildikleri ender anlarda) — aslında, bütün yaşadıkları, o sonu 'iple çeken', daha gerçekleşmeden, 'simgesel' olarak gerçek kılan şeyler : kurtlar onları daha yemeğe başlamadan önce başlıyor, onların kurtlarca yenilmeleri...

İnsanlar, ölümlerinden sonra kendilerini yiyecek kurtları, yaşamları boyu kendileri hazırlarlar.

İnsan, kurdunu hak eder.
İnsanı yiyen,
hakkını kendisinin hazırladığı kurttur.

İnsan, "biribirinin kurdu" değil,
kendi kendinin kurdudur — "insan insanın" değil,
insan kendinin kurdu...

(Bu kurt da, tüylü, azman, keskin dişli, hırıltılı "lupus" değil, kaygan, ufak, kemirgen çeneli, sessiz, kıpır kıpır solucandır.)

4.

İnsanı insan yapan, ölümdür.

İnsanın her yaptığı, ölümden kaçış olarak anlamlıdır ancak — her bir insan eyleminin tek bir anlamı olacaksa, ancak bu...

İnsan, ölmemeğe çalışan hayvandır.

Bilerek ölüme gitmek de, bu güdünün sınır durumudur sadece.

Yaşam da, ölümün belirgin bir bilinç içeriği olmasıyla başlar — ve ölümün bir türevinden başka birşey değildir.

Yaşama itici gücünü veren, ölümdür.

Ölüm olmasaydı, yaşam içeriksiz — anlamsız— olurdu.

yaşamın her önemsiz, küçük, ufacık olayı, bir yaşam olayı olarak, ölüm olgusuna dayanır.

İnsanın en anlamlı yaratısı, mezardır.

İnsanların en anlamlı oldukları yer, mezarlıktır — ölülerin de, yaşayanların da...

Yaşam, yaşayan insanın kendinden kaçmasıdır; çünkü onun "en-kendi-olduğu", ölümdür — yaşamı da, bunun bir değillemesi yalnızca...

Yaşam, ölümü değillemekle, temelde, kendini
değiller, çünkü yaşamın anlamı, ölümden temellenen
bir anlamdır — başka bir anlam da, yoktur.

Anlam, ölümdür.

Ancak ölümü unutmayan; onu
bir anlam temeli olarak,
kendi dayanağı olarak,
sürekli 'canlı' tutan bir yaşamdır,
anamlı yaşam.

5.

Yaşam, yitim acısıdır.
Yaşamak, yitirmenin
acısını çekmektir.

Ölüm yitmekse,
yaşam da yitirmektir.

Yaşamak, yaşamın nasıl
tükeniğini yaşamaktır.

Yaşam yıkımsa,
yaşamak yıkmaktır.

Ölüm bitmekse,
yaşam tükenmektir.

Yaşam yitirmekse,
birlikte yaşamak,
yitirtmektir.

6.

Evet, işte :

Yaşadıklarımız

öldürdüklerimizdir.

Başka türlü nasıl olsundu ki : bir belirli yaşam
anında gerçekleştirilen, yaşar kılınan bir şey,
o anın geçip gidişyle, yokolmak üzere varedilmiş
olmaz mı?

Bir belirli anda yaşanan,
o anın geçiciliği yoluyla,
ölüme teslim edilir.

Her yaşanan geçicidir;
her yaşayan, ölümlü...

Ölüm de, öyleyse, yaşayanın geçiciliğidir.
— Ama, demek ki, ancak yaşamış olan ölebilir :
Öyleyse, ölen, yaşamış olandır — yaşayan da,
ölecek olan; yani, yaşayan — — öyleyse, işte,
ölüm yaşamdır.

Yaşam ne denli ölümse,
ölüm de o denli yaşamdır.

Ölen, çünkü, ancak yaşamışsa ölebilir —
ancak yaşamış olan ölebilir; ve tersi —
ancak ölmüş olan yaşayabilir...

Öyleyse,
öldüklerimiz de, hep yaşadıklarımızdır
— nasıl, yaşadıklarımız, hep,
öldürdüklerimizse...

Neyi ki yaşarız, onu ölürüz
— öldüğümüz de, hep, yaşadığımızdır.

7.

Yaşam, kendi kendini, ölüm olarak, isteyendir.
Ölüm de, yaşam olarak yaşanmış, ve, bitmiş olan —
istenmiş, gerçekleştirilmiş — ve tükenmiş olan...

8.

Ölüm yaşantısıdır
bizi yaşatan.

Yaşamını gereğince yaşayan insan için,
zorunlu tek yaşantı, hep, hüzündür.

Bizi yaşatandır, hüznün : hüznün —
yaşamın nasıl dopdolu, ama nasıl da
bomboş — gelip geçici, bitici, sonlu —
nasıl ölümlü olduğu yaşantısı...

9.

Ölüm gelince, yaşamın kapısına böyle dayanır
herhalde : herşey tam bir dolgunluk, bir yerindelik
kazanmışken...

Olgunluğun muştucusudur ölüm :
o gelince, olgunlaşma sona erer
— olgunluk gerçekleşir.

10.

Ölüm niye bir 'üzüntü' konusu olsun ki?

— Birisinin ölümüne sevinilemez mi

Ne bir "vah vah", ne de bir "oh olsun"...

— Ya da, kendi ölümüne sevinemez mi insan?

— Mutlu bir intihar — — olamaz mı?...

11.

İşte — ölüm taç giydirebilir...

Ölüm yaşama katkıda bulunur —

onun doruk noktasını oluşturarak :

yoksa yaşam, kendi işleyişiyle

sürüp gitseydi, herşey yozlaşırdı.

Bazı şeyleri (belki, her bir şeyi)

yaşayıp bitirmek gerekir; yoksa,

yaşanıp durdukça, bayatlarlar.

12.

Nasıl olsa öleceğimize göre,
yaşamalıyız.

Ölüm de, şu anda bildiğim,
bilincinde olduğum birşey olarak,
yaşayan bir şey değil mi ki?...

Ölüm, yaşamdır.

"Ölüm yaşanmaz.", doğru; ama ölüm, ölüm olarak,
yaşanmayan, yaşanamayacak bir şey olarak,
bilincinde olunan birşeyse, ancak
yaşanan birşeydir — yani :
ölüm, ancak yaşanabiliyorsa, birşeydir;
yoksa, işte, hiçbirşeydir...

13.

İnsan, yaşamın anlamını
ölümde bulur ancak.

Yaşam ancak ölümün varolabilmesiyle
—ve bilinçlendirilebilmesiyle—
anamlıdır.

Ölümsüz yaşam, anlamsızdır.

Nasıl ki ölümü hesaba katmayan yaşamlar yaşayan
insanların yaşamları anlamsızdır — aynı şekilde,
ölüme bilinçle giden yaşamlar yaşayabilen kimi
insanlar, yaşamlarının son anlarıyla, ortaya
yoğun anlam birimleri koyabilirler.

Ölüm, çünkü, yaşamın 'sona eriş'i' değildir —
şu koşulla: Yaşam, başından başlayarak, yaşam olarak,
ölümünden anlam çekebilmişse; ölüm, bir son olarak
—anlamsızlığını birlikte getirerek— gelince,
'biten' yaşamın anlamını çekip almak şöyle dursun,
ona, yeni, yoğun bir anlam yükler.

Ölümle 'sona eren', yaşamın kendisidir; anlamı değil:
Öyle yaşamlar vardır —olmuştur ve yeniden olabilir—
ki, asıl anlamlarını ölümden sonra yaşarlar —
ve yaşatırlar.

Kimi yaşamların anlamı, ölümle, ölümden sonra,
başlar — ve büyüyerek sürer. Kimi yaşamlar

—çoğunluk insanların yaşamları— ise, ölümle gerçekten de sona erer; çünkü, zaten, başından başlayarak ve boydan boya, anlamsız olmuşlardır.

İnsanların çoğunluğu, yaşamlarını anlamsız yaşıyorsa, pek ender bir azınlığı, ölümlerini yaşayarak, yaşamlarını da anlamlı yaşıyor.

Mesele de, yalnızca ölüm anında anlamlı olabilmek değil. — Bütün bir yaşam boyu, ölümü de yaşama katan yaşam biçimleri, bunu yapabilmekle, sürekli bir anlam içeriği edinirler.

14.

Ölüm olmasaydı,
yaşam anlamsız olurdu.

Ölümün varolan 'birşey' olması,
yaşamı da anlamlı kılar —
onun da anlamını vareder.

Ölüm yaşamı vareder...

Ölüm varsa, yaşam da vardır —
ölüm varolmadıkça, yaşam da yoktur.

Yaşam, varolma ve varetme gücünü
ölümünden alır.

Ölüm yaşamın gücüdür —
ya da, yaşamın güçlülüğü...

15.

Evet, ölümlü unutmuyoruz —
ölüm, unutulmaz...

Ölüm ters-anıdır : yani, anı olamayacak
şeydir — ölüm, anımsanamayacak tek
yaşantıdır — çünkü, ölüm yaşanır :
hem de, sürekli yaşanır...

Ölüm, kişinin en önemli yaşantısıdır.

Ölümlü sürekli yaşayan yaşam, anlamlı yaşamdır
— çünkü, ölüm anlamdır.

Ölümlü anlamak, yaşama anlam verebilmektir :
ölümlü anlayan, yaşamı anlar.
Ölüm de, yaşamın anlamlandırıcısıdır...

Anlamlandırıcı : bu da insandır — demek ki:
İnsan, anlamlandırıcı; yani, ölümdür...

İnsanın anlamlandırıcı olmasını sağlayan,
ölümdür: İnsan, ölümlülüğü bildiğinden dolayı
anamlılığını bilir.
İnsanın ölümlülüğü,
anamlılığdır.

Ölümün anlamını yaşayarak bilen insan da, kişidir.

16.

Her kişi, belirli, öngörölmüş ya da öngörülebilir
bir yaşamı, sonuna dek yaşayamadan ölür —

Öyleyse, her kişi için öngörölmüş bir ölüm de
yoktur — her kişi yaşar : öylesine...

Her kişi, ölümüyle de yaşar.

Ölüm de yaşar, her kişiyle.

Ölüm kişiyle yaşar.

17.

Ölümü bilmeyen insan, yaşamaz —
yaşamıyordur : kişi değildir.

Yaşamakta olmanın bilincini sağlayan,
ölüm bilincidir.

Ölümü bilmeyen yaşam,
yaşam değildir.

İnsanı yaşatan ölümdür.
Ölüm kişiyi yaşatır.

18.

Dolu bir yaşam, her anında —ya da,
her iki anının arasında— ölüme
olanak tanıyan yaşamdır.

Yaşadığın her andan sonra —her andan da
önce—, ölebilecek durumdaysan,
gerçekten yaşıyorsun demektir...

Ancak ölebilecek olan kişi yaşar.
(Bu bir tautoloji mi : zaten,
insan —yaşarken— her an, ölebilir...?)

Ama, bilinçli yaşayan kişi, her anını
ölebilme bilinciyle birlikte yaşar '—
öyle yaşıyorsa, işte, bilinçlidir...

Yaşam bilinci, eninde sonunda,
ölüm bilincidir.

Yaşamı bilinçlendirmeni sağlayan,
sağladığın ölüm bilincidir.

19.

Kişi, varolma gücünü,
ölü yüceliklerden alır —

Kişinin yaşam besini, ölüp gitmiş kişilerin
geride bıraktıklarıdır...

Kişi de, işte, tam olarak, ölümünden sonra
geride bırakabileceklerinin toplamıdır.

Kişi, ölümden sonra geri kalandır.

Kişi, ölümün yokedemediğidir.

Kişi, ölümden sonra da yaşıyandır...

20.

Kişi, tek yaşam olanağını ölümden görüyorsa;
görebiliyorsa, özgürdür.

Kişinin özgür olabilmesi, ölümdür.

Ölüm, özgür olabilmektir.

"İnsan ölümlüdür" — ama, ölümlü hep belli bir insan;
bir kişi yaşar; çünkü ölen insan, hep, şu belli insandır.
kişidir.

Ölüm, kişi olabilmektir.

21.

Yaşamın sana açıkça söyleyebileceği tek şey,
ölümdür.

Öyleyse, yaşamın tek açık anlamı,
ölümdür.

Yaşamın tek anlamı ölümse,
yaşamın anlamı — yoktur...

Ölüm, yaşamın anlam içeriği ise,
yaşamın anlamı — boştur...

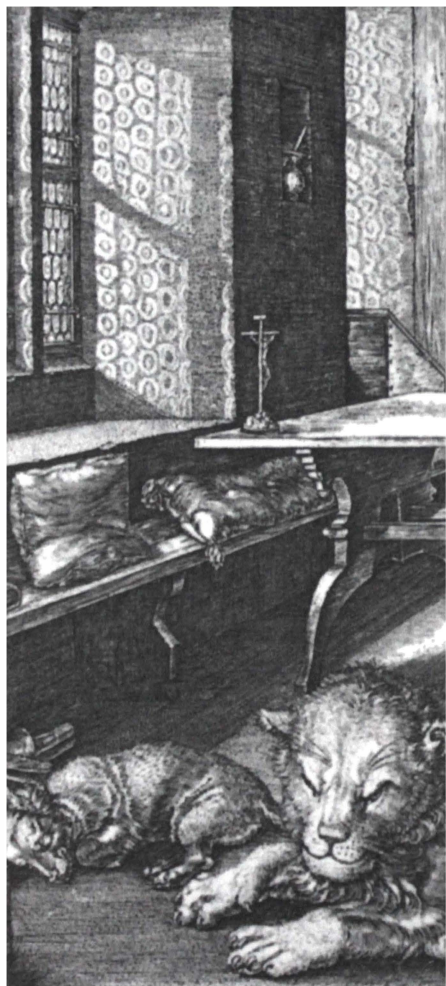
Ölüm, yaşamın belirginleşmiş yanıysa,
yaşam, bilinçlendirilmiştir.

Yaşamın tek belirgin yanı ölümse,
yaşam her yanıla — özgürdür...

22.

Felsefe, hep, yeniden, sürekli,
ölüme gelip dayanan, dayanacak,
dayanması gereken yaşam biçimidir.

Felsefeyi yaşam biçimi edinen
kişi için de, her yer barınılmaz,
her yol çıkmaz, her yön olanaksız,
her yük ezici — her anlam boştur — —
çünkü, ölüm, vardır.

YAŞAM (ki)

Deniz yolculuğunda, tekne demir atınca;
sen de su taşımak için karaya çıkınca,
yolda giderken başka birşey de yapabilir,
diyelim, midye toplayabilir ya da
kalamar yakalayabilirsin; ama, gözünü sürekli
geminin üstünde tutmalı,
hep dönüp dönüp bakmalısın, acaba dümenci
seni çağırıyor mu diye. Çağırınca da,
başka herşeyi hemen olduğu gibi bırakıp
koşmalısın, ki tekneye, koyunlar gibi,
ayakların bağlı atılmayasın.

Yaşamda da böyledir.

Epiktetos
(*Enkheiridion*, § 7)

Borağın'a

Yaşam
rüzgarın titrettiği yaprakların
hışırıtları ardından çağıran
bir ses gibi :
çabucak yitiveren
anlaşılamadan
söylediği.

(22 Ağustos 1986)

1.

Yaşamın, en temelde, bağımsız, kendine yeterli olmaya çalışmanın süreci olacak — doğumda, tam bağımlıydın; sonda, ölümden ise, —başarabilirsen— tam bağımsız olabileceksin.

Ama, ikisinin (doğum ile ölümün) arasında, hep bir gelişme olacak yaşamın : bir 'ilerleme' değil; şu ya da bu yönde, bir gelişme...

Kendine yeterli olma, bağımsız olma yönünde ise, gelişmen, hep, başka kişilerle kurduğun ilişkilerin içinden geçerek yürüdüğün bir yol olacak.

Bağımsızlığın, bağımlılıklardan geçecek.

Yaşamını, ancak bağımlılıkların içinde bağımsız kılabilirsin — ki, yaşamı özgürleştirmen, onu, sürekli, bir yerlere bağlayıp, sonra, o yerlerden koparabilmen olsun.

Yaşam, kopmadan kurtulamaz — ama bağlanmadan da kopamaz.

Yaşamında kurtuluş, hep, bağlanıp —kendini bağlayıp— sonra, hep, bağlarını koparman olacak.

2.

Yaşamın, seni ulaşman gereken düzeyin altında tutmağa çalışan eğilimlerle (bu arada kendininkilerle de) savaşmakla geçecek. — Bu yüzden de, ulaşman gereken düzeye ulaşamayacaksın; yani, başarılı olacak o eğilimler, sonunda. Zaten, belki, istedikleri de budur: Senin, onlarla savaşmak yüzünden, ulaşman gereken düzeyin altında kalman...

Ama savaşacaksın, gene de : sonuç her iki durumda da aynı olmayacak mı zaten — sen, zaten, ulaşman gereken düzeyin altında kalmayacak mısın ki? — Ama, savaşırsan, en azından (nereye gelebilirsen) geldiğin düzeye savaşarak gelmiş olacaksın — bu da boşuna olmayacak.

3.

Yaşamın, çatışma olacak — kendinle ve bütün ötekilerle çatışmalar yaşaman...

Yaşam, kendiyle çatışmadır — çarpışma, savaşma : ki, sonunda da, tabii, kaybetmektir — savaşı da, kendini de...

4.

Yaşamın, kendi kendine ağırlık haline getirdiğin şeylerin altında ezilmenin süreci olacak.

Yaşamı 'hafifçe' yaşayabilseydin, yaşamın olayları da uçup giderler, sana yük olmazlardı — ama o zaman da, uçucu, boş olurdu yaşamın. Bu yüzden, yaşadığın her olayı 'ağır'laştıracaksın; ki uçup gitmesin, omuzuna çöksün; sen de onun yükünü taşıyasın.

Yaşaman, yaşamın yükünü yüklenmen olacak.

Yaşam, yükleneceğin yüküdür.

Yaşamın, yükündür.

5.

Yaşamın ne denli yük olduğunu biliyorsun; bileceksin — bu yükü omuzlarından atmadığına, atamadığına, ya da atmak istemediğine, isteyemediğine göre de, onu taşımalsın, taşımak zorundasın, taşıyacaksın — ki, zaten, işte, taşıyorsun...

Kundera

Sisyphus hep yeniden gerisin geriye yuvarlanacak olan taşıyı hep yeniden yüklenip tepeye taşır. Camus'ye göre, "mutlu olduğunu düşünmeliyiz" onun.

6.

Yaşamda atmak isteyeceğin her adımın bir bedeli olacak : ancak bedeli ödemeğe hazır olursan atabileceksin o adımı — bedeli 'peşin' ödeyemeyeceksin; adımı atmaya hazır değilsen, bedeli de ödeyemezsin: Adımı atma anında, bedeli de ödemeğe hazır hâle gelmiş olacaksın.

7.

Yaşamın, gitmek isteyebileceğin yerdir —zaten, bu yaşamı yaşadığına göre, oraya gitmek istemişsin, istiyorsun demektir : yaşam, gittiğin —ve gitmek istediğin; zaten de gideceğin— yerdir.
— Zaten, işte, oradasın...

8.

Yaşam gidince ne yapacağını bilemediğin, ama gitmek istediğin yerlere doğru katettiğin yollardan oluşacak — ki, bunlar, belki, o yerlere gitmek istediğini bile ancak sonradan anlayacağın yollar olacak...

9.

Yaşamın öyle noktalara gelecek ki,
eski çerçevesinden çıkıp dört bir yana açılan
yol ağızlarında duruyor olacak;
ama, göreceksin ki, bu yollar hiç de
yeni yerlere ulaşmıyor — hatta, hiçbir yere ulaşmıyor :
'çıkamaz sokak', hepsi...

Yaşamın 'çıkamaz sokak'lara çıkmakla geçecek
— hem de, bunlardan değil çıkmak,
giremeyeceksin bile onlara!

Yaşamın çıkılamazlıklara girememekle geçecek.

10.

Yaşamın, sürekli gireceğin çıkmazlardan oluşacak;
hep girip, hep çıkacaksın çıkmazlara, çıkmazlardan :
son gireceğin çıkamaz da, hiç çıkamayacağın çıkamaz
olacak — sen en son çıkamazına girdiğinde,
yaşamın da 'düze' çıkacak...

11.

Yaşamının büyük bir bölümü,
yaşamına yön verme çabalarıyla geçecek
— öyle ki, gün gelecek, bakacaksın,
yaşamın, yön bulma çabasıyla döne döne,
yola hiç çıkamamış...

Yaşamın yönünü bulmağa çalışırken,
yaşamın yolunu bulamayacaksın.

Yaşamın, yön bulmaya çalışırken, yolsuz kalacak
— yaşamın yönünü bulacağım derken,
yolunu yitireceksin.
— Sonunda, yaşamın yönünü bulsan
—bulduğunu sansan— bile, bakacaksın ki,
yolunu yürüyecek durumda değilsin artık...

Yaşamın, yönsüz —yönü olsa bile, yolsuz— kalacak:
Yönsüz, hem de, yolsuz yaşayacaksın.

Yaşamının yolu hiç olmayacak;
belki, yönü olsa bile...

Yaşamının yolu yok.

12.

Yaşamda sık sık istemediğin durumlarda kalacaksın — ama, geriye dönüp böyle durumlara giriş nedenlerini düşündüğünde, göreceksin ki, o durumlara girmen, her seferinde senin bir duruma girmek istemenden kaynaklanmış — yaşamının durumlar zincirini izlediğinde, bulacağın, hep, kendin olacak.

Yaşamında, hep, kendini, girmek istemediğin durumlara sokmak isteyeceksin — ve, sokacaksın...

13.

Yaşamını önceden yaşamağa çalışacaksın hep — oysa olanaksızdır bu : yaşamın ancak yaşandıktan —sen onu yaşadıktan— sonra, senin yaşamın haline gelecek.

Yaşamını yaşamadan yaşayamazsın — yaşamın, yaşanınca, yaşamındır.

Ama yaşamını önceden yaşamağa çalışmadan da edemeyeceksin : yaşadığın kadarından çıkardığın sonuçlar seni belirli yol ayırımlarına götürecektir — oralarda da, 'şuraya doğru / ya da buraya doğru' kararını vermeğe zorlayacak: Vermek zorundasın bu kararları.

Oysa senin kararlarına aldırılmaz yaşamın — karşına öyle şeyler çıkarır ki, uçup gider o —sözümüne 'derinlemesine düşünölmüş'— kararlar, yönelmeler, hedefler : çünkü, işte, yaşanmamışlardır.

İşte, yaşananlar alıp götürür yaşamını — yaşamın da, budur işte:— Yaşamın, yaşadıklarındır — yaşamaya 'karar' verdiklerin, ya da yaşamak 'istedik'lerin değil...

14.

Yaşamında hep 'sahici' olmaya, yaşadıklarını 'sahiden' yaşamaya —yaşamı 'sahi' yaşamağa— çalışacaksın; ama, yaşadıklarında hep bir sahtelik arkaplanı, bir yapmacıklık çizgisi, bir uydurulmuşluk havası boy gösterecek.

15.

Yaşamına güçlülük verecek tek şey,
güç eksikliği duyman olacak
— ancak bunu duyarsan; yaşama güçsüzlüğü çekersen,
güçlülük arayışına girebilirsin; onu da —belki—
elde edebilirsin — ama, edemeyebilirsin de...

Yaşam hep ya daha yüksek güce yönelmiştir,
ya da daha derine batışa...

Yaşamun,
ya yükselme,
ya da batma
olacak.

Nietzsche

16.

Yaşamının inişleri çıkışları olacak gerçi
(bir gün öyle, bir gün böyle...);
ama, göreceksin ki, yaşayacağın temel oluşum,
düşüş olacak : yeteneklerinin daralması;
yapabileceklerinin azalması; yaşama yürüyüşünün
tık-nefes kalması — yaşam yolunun kısalması...

Yaşarken, sürekli, düştüğünü göreceksin —
çeşitli yüksekliklerden çeşitli derinliklere...

Yaşamın, düşüşün olacak.

Yaşarken düşeceksin.

Ama bu demek değildir ki yaşamın boşunaydı; önce
yükselip sonra düşerek, bir hiç oldu: Zaten, bu
yükseliklere çıkıp, bu derinliklere düşmen, senin
yaşamının getirdiği zorunluktu — sen, sen olarak,
ancak ve zorunlu olarak, o yüksekliklere çıkıp,
ancak ve zorunlu olarak, o derinliklere düşebilen
olacaktın — oldun da, oluyorsun da,
daha da olacaksın.

Yaşamın, zaten, buydu;
bu olacak
— sen, zaten, busun;
bu olacaksın.

O yükseklikler ne denli yüksek,
o derinlikler ne denli derin olmuşsa, olacaksa,
yaşamın da o denli yüksek, o denli derin olmuş
—olacak— demektir.

Yaşamın, yüksekliklerin ile derinliklerin arasında
gidip
gelecek.

Yaşamın,
yüksek ve derin
olacak.

Herşeyden önce unutmamalısın ki, yaşam zordur :
 "yaşamak" ise kolaydır; sana, istemeden, verilmiştir;
 sana verilen kadarı da, koşulsuz, öylesine, senindir —
 kolayca, 'hafifçe'...

Ama yaşam hazır verilemez sana —
 sana hazır verilen her "yaşama biçimi" de,
 sana aykırıdır; seni, aykırı, çarpık hale sokar;
 ona uyarsan.

Yaşam, senin,
 verilmeden yapmayı öğrenmen gereken bir şeydir:
 Senin, kendi başına, arayıp, bulup, kurmak
 zorunda olduğun birşey...

Bu da, işte, zordur.

Üstelik, neyi arayacağın; neyi araman gerektiği;
 neyi bulursan 'doğru'yu bulmuş olacağın;
 neyi nereye kadar kurabileceğin — bütün bunlar
 konusunda da hiçbir ipucu verilmeyecek sana :
 bu konuda sana verilmeğe çalışılacak
 bütün 'telkin'ler, 'yol gösterme'ler de,
 daha başından, aykırı, yanlış
 olacak.

Yalnızca neyi aradığını bilmeden
yaşamakla kalmayacaksın,
bulduğunda, aradığının o olup olmadığını da
bilmeyeceksin — kurduğunda, kurduğunun
'sahici' yaşamın olup olmadığını da...

Yaşamını, hiçbirşey bilmeden yaşayacaksın.

Yaşamını, bilmeden yaşayacaksın.

Yaşamın, bilmediğindir.

18.

Yaşamını birşey beklemeden yaşayacaksın.

Ne çok şey beklediğini biliyorsun;
gene, bekleyeceksin onları (elinde değil bu);
ama beklentilerinin ne ifade ettiklerini,
ne anlama geldiklerini —beklediğin, beklediklerin de,
birgün tutup gelirlerse, onların da
ne ifade edeceklerini, ne anlama geleceklerini—
bilerek yaşayacaksın.

Ne beklediğini bilerek —ama, beklemeden—
yaşayacaksın : en çok beklediğinin de, gelse bile birgün,
hiçbirzaman beklediğin anlamda gelmeyeceğini
bilerek...

Yaşamın bir bekleme olacak — ama,
beklemeden yaşayacaksın.

19.

Yaşamın, beklediğinin gelmemesi — ki, işte :
senin de, gelmeyeceğini bildiğini beklemen
olacak.

Yaşamın yalnızca anlaşılamaz, bilinemez olmakla kalmayacak, yer yer, yaşanamaz hâle de gelecek:–

Garip, çelişkili yönelmelerinle, kendini öyle durumlara sokacaksın ki, içinden çıkılamaz bile değil, daha, içine girilemez bile olacaklar.

Yaşamdan ne istediğini bilememekle de kalmayacaksın — bakacaksın ki, ne olduğunu bilmediğin şeyler istemişsin; istediğinin ne olduğunu bilmeden de, ne olduğunu bilmediğin şeyler yapmışsın.

Çelişkili eylemlerinle hem kendini hem de ilişkide olduğun kişileri öyle durumlara sokmuş olacaksın ki, sen de onlar da, ne yapılabileceğini bilemediğiniz durumlarda kalacaksınız.

Anlaşılamaz, bilinemez, giderek, yaşanamaz bir yaşam yaşayacaksın — bunu, üstelik, ötekilere de yaşatacaksın.

Yaşam yaşanamaz olacak —
senin için de, ötekiler için de...

Yaşamı yaşayamayacaksın-ız.

21.

Yaşamunda en zor işin, kendi yolunu yürüme olacak
— ve, ilişkin olan, önem ve değer verdiği kişilere, bunu
anlatmak: Yaşamının, yaşadığın kadarıyla,
yalnızca senin yaşamın olduğunu; aynı şeyin
onlar için de geçerli olduğunu; ilişkide olmanın da,
bu temel gerekliliği engellemediğini,
engellememesi
gerektiğini...

Ama, anlatamayacaksın ki...
— Çünkü, daha kendin bile gereğince
anlamamış olacaksın bunu...

22.

Ancak arada bir gerçekten yaşayacaksın :
duygusal olarak "unutulmaz bir an" denen
yaşam aralıklarından birinde, tam kendin olarak,
tam kendisiyle yüzyüze geldiğin bir başka kişiyle
birlikte, birşey yaşadığında (bir sevinç, bir acı...)
— o zaman gerçekten yaşarsın.

Ama bu "an"ları son derece seyrek yaşarsın
(kimi insanlar —çoğunluk?— bunları hiç yaşamaz
belki); son derece de kısa... Gene de, bunların sağladığı
anlam yoğunluğu, yaşamının bütün geriye kalan
çölünü yeşertmeye yetecek.

23.

Yaşamında öteki kişilere ulaşabildiğin anlar,
bir ormandaki kuş ötüşleri gibi olacak : uzaklardan gelip
geçerken kısacık bir süre yapraklarda yankılanacaklar
— o kadar...

Orman, bütün sessizliğiyle, yine yalnız,
duracak orada.

24.

Yaşamında, yürüyüp yürüyüp, bir an durunca, çevrene bakıp göreceksin ki, yürüyüşüne şu ya da bu noktada katılmış, bir süre seninle birlikte yürümüş kişilerden hiçbiri yok yanında:—

Sen, bir an, "Buradayım" demek için durunca, onlar, artık, "orada" olacaklar — "Buradayım artık" bile demeyecekler sana, "orada"larından seslenerek...

"Burada"nda kimse bulunmayacak
— "orada"ndan da kimse seslenmeyecek sana...

25.

Yaşamında iki temel değer bulacaksın :
sevgi ve dostluk. Bazen, bunlardan biri
ötekinden daha değerli gelecek sana;
zaman olacak, öteki öbüründen; kimi zaman da
ikisinden hangisini daha değerli sayman gerektiği
belirsiz hâle gelecek; ama, kimi zaman da,
ikisi birden, eşit bir değersizlik düzeyine inecekler,
gözünde.

Ama, bu sevgin ile şu dostluğun o hâle düştüler diye,
yaşamın temel değerlerinin kendilerini
yadsımayacaksın : o zamanlarda, içindeki buruk acıyla,
onlara olan saygını koruyacaksın — ki, bu da,
işte, üçüncü temel değer
olacak.

26.

Yaşamında değişiklikler yapman yıllar sürecektir —
çünkü, yaşamında değişiklik yapman, yaşamında
ilişkide olduğun, önem verdiğin, sevdiğin, saydığın
kişilerde değişiklik yapmak zorunda kalman olacak:
Onlara verdiğin önemde, sevgide, saygıda değişiklik
yapman — sonra da, onları bırakman,
onlardan ayrılman, kopman

Ama bu hep böyle sürüp gidecek :
yaşamda değişiklik yaratacak 'karar'larda,
gelip ya da gidip bir kişiye dayanmayan bir gerekçe,
geçerli olamaz.

—Yaşam, hep, gelip, kişilere —bir kişiden gelip
bir başka kişiye— bağlanandır; işte, sonra da ondan
—onlardan— ayrılıp kopup
giden...

27.

Yaşamunda, genel çizgilerinde,
üç tür 'şey'le karşılaşacaksın:–

- 1) Gelip geçmiş şeyler.
- 2) Gelip geçmemiş şeyler.
- 3) Gelmeyip geçmiş şeyler.

Bütün 'şey'lerin, geçmiş ya da geçmemiş,
ya da hiç gelmemiş olacak.

(Dördüncü durumla —'mantık' sırası içinde
sonuncu olması gereken 'şey'lerle— ise,
hiç karşılaşamayacaksın:–

- 4) Gelmeyip geçmemiş şeyler...)

28.

Yaşamında, şunları da yaşatabileceksin:–

- 1) Birisini, ona söyleyecek birşey bulamadığın için, aramak...
- 2) Birisini, onu artık görmeyeceğini söylemek için, beklemek...
- 3) Birisini, onu görmemeye dayanamadığın için, terketmek...

Neler yaşamayacaksın ki!...

29.

Yaşamında, şu bile olabilecek:–

Kendi bağımsızlaşma sürecin içindeki eylemlerinle, bir başka kişinin bağımlılık koşullarını kurabileceksin — bunu 'istemedен' yaptığını da tam olarak söyleyemeyeceksin, kendi kendine bile; o kişiye ise... —işte, ona söyleyebileceğin herhangi birşey, gene, aynı sonuca varacak!

Bu bile olabilecek...

30.

Yaşamında, sevdiklerin
—ve, seni sevdiklerini söyleyenler—
senin özlediğin ön-düşüncesiz, hazırlıksız,
kendiliğinden, geldiği-gibi birlikteliğe hazır olsalardı,
girebilselerdi, mesele olmazdı ki — ama değiller...

Hiç bulamayacaksın bir sevdiğini böyle
— hiçbir sevdiğin de böyle olmayacak.

Hatalı olan, ya senin beklentin —
ya da — —
çek kuyruğunu!...

31.

Yaşarken, başkalarının yaşadıklarını gördüklerin,
senin yaşamına teğet geçen şeyler olacak :
senin yaşadıkların da, başkalarının yaşadıklarına
dik gelen... Öyle ki,
başkaları hep geçecek,
sen gelirken.

Gelip geçici olacak yaşamın
— başkalarının yaşamları da (senin için) geçip gelici;
ama, sonradan, tabii, yine,
gelip geçici...

Başkalarına dik gelenler senden teğet geçecek
— ve tersi : başkalarına teğet gelenler,
sana dik...

32.

Yaşamında, en çok yakınlaşma isteği duyacağın kişiler, senden uzaklaşma gereksinimini en çok duyan kişiler olacaklar.

33.

Yaşamda kimse paylaşmayacak —paylaşamayacak—
senin tutkularını : onları, hep, yaşayıp yaşayıp,
unutacaksın.

Yalnız, yaşayacaksın;
yalnız yaşayacaksın...

34.

Yaşam hep, birlikte yapılabileceklerin hayallerinin,
yalnız kalmaların kayalarında parçalanışının
sürecidir — bazı kişiler için böyledir bu, en azından;
belki sen de onlardan birisin...

Yaşam, hep, birliktelik umutları —vermeyecek—
umduracak sana — sonra, onları alacak,
yalnızlık kuyusuna atıp, boğacak.
— O kuyudan da nasıl çıkabilirsin — ya da,
orada yaşamayı nasıl öğrenebilirsin— —
— Allah bilir!...

— Ki, "Yaşamakta olman bile bir önyargıdır belki"...

35.

Yaşamın, birşeyleri yitirmenin süreci olacak
— sonradan da, bu yitirdiklerini aslında
yitirmemiş olduğunu öğrenmenin süreci...

Yaşadıkların, yitmeyecekler — yaşayacaklar.

Birşeyleri yaşamışsan, gerçekten yaşamışsan,
onları yitiremezsin artık — istesen bile :
istemesen bile; yaşar artık onlar...

Yaşadıklarındır.—

Yaşamın, bütün yaşadıklarını yitirip,
yeniden kazanmanın süreci olacak
— hep yeniden yitirip,
hep yeniden kazanmanın
süreci...

36.

Yaşadığın her an,
her yaşadığın an,
yaşar.

37.

Yavaş yaşayacaksın — bir tür hayretle seyredeceksin yaşamının kendi önünde biçimlenişini; bir yandan da, bir garip yaşantı yoluyla, yaşamının zaten bu yönde biçimleneceğini önceden bildiğin duygusunu duyacaksın.

Yavaş yavaş, şaşmaz adımlarla olacağına varacak yaşamın — sen de, hayretle seyrederken onun oluşumunu, bileceksin ki, zaten, böyle olacaktı işte...

Yaşamını, hayretle, bileceksin.

38.

Yaşamın en küçük şeyleri bile bakım ister :
ufak ayarlamalar, düzenlemeler, onarımlar...

Ya büyük şeyleri?...

— Yaşamın 'büyük' şeyleri yoktur ki;
yaşamın herşeyi küçüktür, ufaktır, ayrıntıdır.

Yaşamun, iki hiçlik arasına gerili bir boşluk
olacak—

başka birşey de olmayacak elinde :
yalnızca bu gerilim...

Bilerek, bilinçli yaşamağa çalışman,
yaşamın nasıl bir boşluk olduğunu
yavaş yavaş öğrenmen olacak —
yani, gittikçe daha az şey bilerek
yaşaman...

Bilinçlendirerek yaşayacağın yaşamın boyunca, bilinç
içeriğin çoğalmayacak, azalacak : doruk noktasına
ulaştığında da, tamamiyle boşalacak. İşte o zaman,
yaşamının bilinci gerilecek, yaşamın kendisini
kuşatabilecek ölçüde yayılımlı bir boşluk
haline gelecek, onunla örtüşecek
— en yüce bilinç anın olacak bu:—
("Bu yüzden değil midir ki..." — "Yorulдум artık...")

Bilincin,
tam boşluğun farkına tamamiyle varman olacak —
onunla, tamı tamına, buluşman...

Yaşam, boyuna, sürekli,
 çıkarmağa çalıştığın bir 'hesap' olacak:
 denkleştirmeğe çalıştığın bir 'ödemeler dengesi'
 — bunu da bir türlü beceremeyeceksin:
 'İhracat'ın biraz artıp bir denge umudu belirse,
 'ithalat'ın hemen 'patlayıverecek',
 altüst edecek hesabını...

Boyuna, böyle, hesaplayıp durursun,
 hiçbir ucunu biraraya getiremeden
 yaşam 'bütçe'sinin — sonunda da,
 en son 'murâkıp', denkleştirir 'bilanço'nu:
 "İflas" der;
 sen de
 kurtulursun...

41.

Bazen de, uzunca bir zaman dilimi boyunca
yaşadıklarını yeniden tartmak zorunda kalacaksın :
ne kadar ne kadar değdi, değdi, diye
— çıkaracağın 'bilanço' da pek o kadar 'kârlı'
olmayabilecek...

Gerçi, her an yaşadıklarının toplam değeri açısından,
geçmiş yaşam anlarını teker teker ve bir bütün olarak
evetlemen gerekir (başka türlü tutarsızlıktır);
ama, bu böyledir diye, hiç hata yapmamış mı olacaksın
yaşamında?...

Hem de nasıl!

Yaşamın, sürekli yapacağın hatalardan — ve, sürekli,
bu hataları düzeltme çabalarından oluşacak.
— Bu da, hep, böyle, sürüp gidecek....

42.

Yaşamın, geri gidip, hep, kendini
eskiden tıkanıp kaldığın bir noktada bulup,
hep ileriye itmeğe çalışmanın süreci
olacak.

43.

Yaşamın seni bırakıp ilerleyecek hep
— sen de, yaşamının gerisinde kalacaksın hep :
onu, sonradan, geriden, hep yeniden
tıkanıp kaldığın yerden başlayarak
yeniden izlemek zorunda kalacaksın.

44.

Yaşam yumağından bir iplik ucu çekince,
birçok başka uç da birlikte gelir — ama,
fazlaca uzun bir parça çıkarayım diye, çok çekersen,
iplik uçları birçok yerinden birden düğümleniverir,
kalır; bu arada da yumak daha karışık hâle gelir.

Ama bu demek değildir ki o yumağı 'rahat',
kendi hâline bırakmalısın, 'karıştırmama'lısın —
tam tersine : düğümleri arttıkça, gittikçe daha
karışıkça, üstüne üstüne gitmelisin
—başka türlü nasıl bağlantılı hâle gelebilir ki?...

Yaşam yumağını, çözülemez hâle; tek bir katı, belirsiz
düğüm hâline gelene dek, çözmeğe çalışmalısın
— ki o tek katı düğüm, sonunda, kolayca çözülsün...

Yaşamı düğümlmeden çözemezsin.

45.

Yaşamın, kendi hiçliğini, yavaş yavaş,
ve acı çeke çeke, bilinçlendirme sürecin olacak —
en büyük acın da, tam bilinçte; nasıl boydanboya
bir hiç, tam bir boşluk olduğunun farkına vardığın
anda gelecek. — Ama bu an, en dolu anın olacak
aynı zamanda :
yaşamının;
yapabildiklerinin ve bilinçliliğinin
doruşuna çıktığın
an...

46.

Zaten hiçlik olmak zorunda yaşamın :
'geride' ne kadar 'ürün', ne kadar 'yapıt'
bıraksa da, kendisi hiçlik olacak zaten.
Doğru : bu 'ürün'ler, 'yapıt'lar, ölümünden sonra
yaşamına tanıklık edecekler — ama,
onların tanıklık ettikleri de, eninde sonunda,
onları üreten, onları kuran bu yaşamın
ne denli boş olduğu olmayacak mı ki işte?...

47.

Yaşamda en önemli erdemin,
vermek olduğunu göreceksin —
ama, hep, yıllar boyu,
boyuna aldıktan sonra...

O kadar çok almış olacaksın ki,
vermeyi öğrenmen neredeyse olanaksız
hâle gelmiş olacak.

Oysa, bir kez başka türlü bakabilseydin yaşama;
bir kez, kendini farklı bir biçimde görebilseydin,
ne kadar kolay olabilirdi vermeyi öğrenmen...

Hem de, biliyordun, öğrenmiştin:
"Herkes kendininkini nasıl verebileyim ki!
Bu bana yeter : herkese, kendiminkini veririm"...
— Bilmiyorsun; öğrenmemişsin ki...

"Yaşamak güzel şey be kardeşim!" gibi 'nida'larda bulunma eğiliminde olanlar konusunda şuna dikkat etmelisin:—

Kocaman bir doğrudur bu söyledikleri : yaşam güzeldir —hem de, varolan tek güzelliştir—; ama, hep, çirkinliklerin ortasında oluşur; onu güzel kılan da, sevinçleri ve neşeleri olduğu kadar, bunların karşılıkları olan acıları ve hüznleridir de.

Acısız yaşam sevinçsiz; hüznüsz yaşam neşesizdir.

Yaşamak, sevinçli acılar çekmek, hüznü neşeler yaşamaktır.

Yaşamın acı ve hüzn, ama sevinç ve neşe olacak.

Yaşamın, hüzn ve acı, çünkü neşe ve sevinç olacak.

49.

Yaşamın, sürekli kurtulmağa çalışıp
bir türlü kurtulamadığın birşey olacak
— aynı zamanda, sürekli ulaşmağa çalışıp
bir türlü ulaşamadığın birşey...

Oysa ulaşmağa çalıştığın, kurtuluş olmayacak —
tersine, kurtulmağa çalıştığın,
ulaşmağa çalışmak olacak:—

Yaşamın, ulaşmağa çalıştığından
kurtulmağa çalışmanın süreci olacak
— ama, aynı zamanda, kurtulmağa çalıştığına
ulaşmanın süreci; hem de,
ona ulaşmağa çalışmanın
süreci...

Gene de: Kurtulmağa çalıştığına ulaşamamanın;
ona ulaşmağa çalışmanın süreci — bir o kadar da,
ulaşmağa çalıştığından kurtulmanın süreci — hem de,
ona ulaşmağa çalışmanın
süreci...

İşte : karışıp duracak yaşamın!

50.

Yaşam, geçiştirdiğin birşey olacak
— içinden geçtiğin; geçtikçe geciktirdiğin;
sonra da, geçip gitmesine izin verdiğin birşey...

51.

Yaşamın, sana, bilmediğin, anlamadığın bir dilde;
yabancı, tanımadığın bir üslupta, şarkı söyleyen biri
gibi gelecek: Söylenen şarkı seninle ilgiliymiş,
senden söz ediyormuş, sana söyleniyormuş gibi bir
duygu duyacaksın hep; ama, hep de, bilmediğin,
anlamadığın bir dilde, sana yabancı,
tanımadığın bir üslupta olacak
duyduğun...

Yaşamın öyle bir biçimde geçecek ki, belli bir açıdan bakıldığında, tümüyle, kocaman bir yalan gibi görülecek. Yalnızca yazı, yaratı işiyle uğraşıyor (sanıyor)sun(kendini) diye de böyle olmayacak bu — yaşadıklarının kendileri de (hatta, asıl onlar) birer yalan olarak gösterecek kendilerini.

Bunun nedeni de, hep sahici olmaya çalışarak yaşamın olacak : ki, bu 'olmaya çalışmak' ögesi, işte, senin, hiç de öyle olmadığının en iyi göstergesi...

Hep sahici yaşamağa çalışarak, hep yalan yaşayacaksın — yaşamağa çalıştığın her sahicilik, hep bir yalan olarak çıkacak ortaya.

Sahici yalanlar yaşayacaksın, hep. Yaşadıkların, hep, sahiden, yalanlar olacak.

Yaşamın sahici bir yalan olacak — sahiden bir yalan olacak yaşamın.

53.

Yaşam, istemen ve istediğinin ne olduğunu
—ne istediğini— bilmemen
olacak.

Bilinmeye elvermeyecek yaşamın —
hep istem olacak,
ve istemin bilinemezliği...

İki türlü de olabilecek:
Bilmediğini istemen;
istediğini bilmemen...

Bu yüzden de yanlışları istemen olacak yaşam:—
Ne olduğunu bilmeden istediklerin;
istediğini bilmediklerin;
isteyip de bilmediklerin —
hep, yanlışlar...

54.

Yaşamın, tasarladıkların ile gerçekleştirebildiklerin
arasında gidip gelecek : gerçekleştirebildiklerin
tasarladıklarından hep eksik;
tasarladıkların gerçekleştirebildiklerinden
hep fazla:—

Hep, hem eksik, hem fazla olacak yaşamın
— gerçekleri eksik, tasarıları fazla...

Hep eksiklikler yaşayacaksın — ve, hep, fazlalıklar...

Yaşamın bu olacak işte :
eksik — fazla...

55.

Yaşamın, yapman gerekenleri yapabilmen için,
boyuna, yapmaman gerekenleri yapman olacak.

Yaşamın, hep, yapman gerekenleri yapabileceğin
zamanları özlemen
olacak.

Yaşamın, yapman gerekenleri hiç yapamaman
olacak.

Yaşamın, yapılamayan olarak
kalacak.

56.

— Ama yaşamın, yapman gereken
olacak —
yaşamı, yapmadan, yaşayamazsın.

Yaşamı yaşaman, yapman
olacak.

Yaşamını yapan, yaşayan yapman
olacak.

Yaşamın, yaptığın
olacak...

57.

Önce yaşayacaksın: belki, sonradan, ("topallayarak")
gelecek yaşamın bilgisi sana — ki, o da,
ne kadarı 'doğru', ne kadarı 'yanlış', belli
olmadan...

Bilmeden yaşayacaksın — yaşadığının da ne olduğunu,
sonradan bile, bilemeyeceksin.

Bildiklerini ise, işte, hiç de, yaşamamış
olacaksın.

58.

Yaşamının bilgisi sana gelince (onu arayıp bulamazsın; düşünüp ulaşamazsın ona — o, kendisi, gelirse, gelir); neyin geldiğini de anlayamayacaksın, uzun bir süre — belki, hiç...

Bir karışıklık, bir şaşkınlık olacak gelen yalnızca —ki, birşeyleri sezinleyeceksin, kavrar gibi olacaksın; ama, bu sezgiye, bu kavramaya bir içerik aradığında, bir boşluk, bir karanlık karşılayacak seni.

59.

Yaşamı bilemezsin — yaşadığın, bilemediğindir : bildiğinde bile, neyi bildiğini bilemediğin...

Yaşamın, bilemediğin olacak.

60.

Yaşamın ancak boydanboya dolu olmuşsa;
baştan sona anlamlı, önemli olabilmişse,
birşey olmuş demektir — öyleyse, yaşamının
anlamını gerçi her bir yaşam anında sınavabilir,
ölçebilirsin; ama, en son hesabı,
ancak en sonda çıkarabilirsin
— yani, çıkaramazsın...

Yaşamın ancak ölümden sonra 'belli'
olacak
— yani, hiç belli
olmayacak.

Yaşayacaksın hep — hiç dek; sonra da,
hiç
olacaksın.

61.

Yaşamında, yapacağını hiç bilemediğin anlarda,
yapacağın apaçık belirecek.

Yaşamın, olaylar ve durumlar içindeyken, birşeyler yaparken, kendini seyretmenin süreci olacak.

'Çelişik' birşey, değil bu; kişiliğin 'gelişen' birşey değildir ki — ta başından beri (neresiye o 'başı'...), tam olarak vardır; yaşam boyu da, yaptıklarında, yalnızca, ortaya çıkar, kendini gösterir: Hem de, hep yeniden aynı sıra içinde çıkar ortaya.

Sen ise bir seyirci olacaksın yalnızca; 'elinden birşey gelmeye'cek, durumlar, olaylar karşısında — kişiliğin, ne yaptıracaksa onu yaptıracak sana; sen de yapacaksın bunu. Yaparken de, hep, yaptıklarını kendin yapıyormuşun gibi bir izlenim edineceksin — bir yanılsamadır bu.

Yaşam, yazarı da, sahneye koyanı da, başoyuncusu da sen olan; ama senin yalnızca seyircisi olduğun bir oyundur.

Ama bu, senin özgür olmadığın anlamına gelmez — yaşamın, özgürlüğünün alanı olacak: Seyirci, seyrettiği oyun karşısında nasıl özgürse —her an, oyunun 'doğal' sonunu beklemeden, tiyatrodan çıkıp gidebilirse—, sen de yaşam karşısında öyle özgür olacaksın.

'Her an çıkıp gitme özgürlüğü'nün de bir yanılsama olabileceği durumlarda —bunun farkına varabilirsen—

işte, o durumdan da çıkıp gitme özgürlüğün olacak;
çünkü, o durumun farkına varmış
olacaksın.

Özgürlüğün, yaşamının farkına varman
olacak.

(Nasıl ki, "Ne ki bilinçlendirilir, doğrudur".)

Yaşamın, kendinin farkına vararak,
özgür olmanın süreci
olacak.

63.

Yaşadıkça, yaşamın hep daha derinine inebilirsen
(buna dayanabilirsen), onun nasıl lav kaynakları gibi
kavurucu, aynı zamanda, soğuk dağ pınarları gibi
dondurucu olduğunu göreceksin — ki, yaşamın, işte,
bu iki uç arasında gidip gelecek :
kavurucu, ve, dondurucu...

Yaşamda, kavrulacaksın, ve, sonra, donacaksın, ve,
yine,...

64.

Yaşamını yerine, yerliyerine, tamı tamına
oturtamayacaksın bir türlü —
hep biraz çarpık, biraz kaykık
kalacak.

Çarpık yaşacaksın — ve,
kaykık...

65.

Yaşamın geçişli olacak : dün yaşadıkların
yarına yönelirken, bu süreci, bugün,
bir geçiş olarak yaşayacaksın hep
— geçeceksin
hep...

Bu da, öyle, bir ulaşma, varma, kavuşma süreci
olmayacak hiç de : bugünlerini
sürekli geçişler olarak yaşayacaksın — işte :
hep geçeceksin.

Dün geçtiklerinden, yarın geçeceklerine,
bugün geçeceksin.

Hep, geçtin; hep, geçeceksin —
geçiyorsun...

66.

Yaşamında birşey patlasa, etkisi nereye kadar varabilir ki — ancak senin yaşam alanın içinde yayılabilir titreşimleri : 'dışarı' çıkamaz ki...

67.

Hep yoğun yaşayacaksın — yoğun yaşantıların da sonradan hep yeğınleşecek: Yaşamın yoğun olacak hep — hep de, yeğın...

Yoğın ya da yeğın, ne varsa, hep senin yaşamının içinde oluşur — dönüp dolaşır, geri döner : başladığı yere...

Yaşamındaki yoğunluklar ve yeğınlıklar, hep, kendilerinden çıkıp kendilerine geri dönecekler.

Yoğın neyin varsa, yeğın; yeğın neyin varsa, yoğın olacak — böyle sürüp gidecek bu : en son yoğınlığın en son yeğınlığın hâline gelene dek : o zaman da, ne yoğın, ne yeğın; hiç, olmayacaksın.

68.

Yaşamın dopdolu olacak—
boşluğu olmayacak yaşamının:–

Yaşam, boşluğu olmayandır.
Yaşam doludur.

Dopdolu olacak yaşamın —
bütün boşa çıkan beklentileri, hedefleri, amaçlarıyla;
boşa çıkan umutlarıyla — bomboş olacak yaşamın;
boş — ve bütün bunlarla,
dopdolu...

Yaşam
dopdolu, ve
bomboştur—
bomboş, ve
dopdolu...

69.

Yaşam, boşluktan çıkarak doluluğa yönelmendir —
ama, tersi de doğru : doluluklarının gittikçe büyüyen
bir boşluğa yönelmesi...

Boş ya da dolu — hep aynı yönelme olacak
yaşamın.

70.

Öyle yaşayacaksın ki, kendin bir türlü olgunlaşmadan,
arkanda olgun ürünler bırakıp yürüyeceksin — ancak
da olgun olduklarında bırakacaksın onları ardında...

Çünkü sen kendin de, olgun hâle geldiğinde,
kendi ardında kalacaksın — bırakacaksın kendini
ki,
ardında
kalsın...

71.

Yaşamda yapabileceklerin, zaten, yapabildiklerin
olacak — ama yapabildiklerin, yapabileceklerinden
daha az olabilecek : ıskalayabileceksin — bundan da
korkma, kaçınma; zaten, yapabileceklerini
yapabildiklerinden ayrı, bağımsız olarak
saptayabilseydin, 'herşeye kâdir' olurdun!

Yapabileceklerine boşver — yapabildiklerini yap!

72.

Yaşamının "en son" toplamı —ki,
bunu sen hiçbir zaman bilemeyeceksin—
hiçbirşeyi dışında bırakmayacak:
Neyi başarabilmişsen, bu toplama katılacak —
neyi başaramamışsan da, zaten,
yaşamına da girmemiş
olacak;
dışarda kalacak : zaten, kalmış
olacak.

Yaşamında ne varsa,
kalacak.

73.

Yaşamının hiçbir belirli yerinde bulamadığın amacı,
boydanboya kendisinde yatar.

Yaşamının amacını arayıp arayıp bulamayacaksın;
ki, bu olacak işte yolu gösteren — amaç da, bu...

Yaşamında, yaşamından da, yaşamındakilerden de, hatta, kendinden de daha çok önem verdiği, değer verdiği bir uğraşın olacak.

Bu uğraşınla uğraşman, sanma ki, öyle 'kolay', 'kendiliğinden' olacak : yaşamındakiler hep sahip çıkmak isteyecekler senin o uğraşla uğraşmak için gereksediğin erkeye, ilgiye, çabaya — seni kendilerine isteyecekler...

İşin kötüsü, sen de, bu uğraşının, eninde sonunda, yaşamının yalnızca tortusu olduğuna inandığından; asıl önemli, değerli olanın, yaşamın kendisini yaşamak olduğuna inandığından, bu ayartılara, yaşamındakilerin yaşam isteklerine, kendiliğinden kapılabileceksin — kapılacaksın.

O zaman da, kocaman boyutlara varacak, yaşamının zaten temelden taşıdığı çatışma: Ayrı da olamaman, birlikte de olamaman...

O zaman, ayıkla, işte!...

75.

Yaşamında yapılabilecek herşey tükendiğinde,
ya da hiçbirşey yapamayacak duruma düştüğünde,
yazarsın — ancak da o zaman yazabilirsin:
Yazabilmen, yapabileceklerinin tükenmesi;
senin, hiçbirşey yapamayacak duruma düşmen
olacak.

Hiçbirşey yapamıyorsan, yazarsın
— ancak da, o zaman...

76.

Yazman, en üst yapmandır — belki de bu yüzden;
ancak bütün öteki —daha alt— yapmaların tükenince;
ancak o zaman,
yol açılır ona.

Yazman, herşeyin üstünde, yapmandır;
en üst yapmandır,
yazman.

Çünkü yazman, bütün öteki yaşama ve yapma
basamaklarını gerektirir — ancak onları gerçekleştire
gerçekleştire; basamakları adım adım (neşeyle, sevinçle,
hüzünle, acıyla) tırmana tırmana ulaşabilirsin en üst
basamağa :
yazmaya...

Yaşamının doruk noktasıdır yazman —
Yaşa — sonuna, ucuna, doruğuna dek —, ki,
yazasın...

Yazmak, yaşamak uçurumunun doruğudur.

77.

Yaşamı yazmaya kalkıştığında, sıkıntıya düşersin hep :
yaşadığın, yazıya gelir gerçi; ama, yazıldığında
içine gireceği —girdiği— biçim, aykırılığı, çelişmesi,
zıtlığıyla, seni huzursuz eder, sana sıkıntı verir.

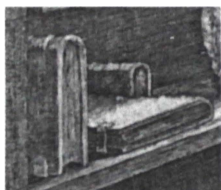
Yaşadığını, yaşadığın biçimiyle, yazıya dökemezsin —
dökülür
gider...

Yaşadığını yazamazsın.

Yazdığın da, yaşadığın değildir.

Yaşarsın belki; ama yazamazsın ki:
Yazarsın belki; ama yaşamamışsındır ki...

Yazdığın, yaşamadığındır —
yaşadığın, yazılmadan kalır;
yazılmadan
geçer.

FELSEFE (işte)

Kendimi aradım.

Herakleitos
(*Diels*, Fr. 101)

*Ragıp ve Şükrü için —
Adnan'a*

**Felsefe yapmak, kişinin,
gelmeyeceğini bildiği birisini
beklemesine benzetilebilir.**

(19 Nisan 1981)

1.

Felsefe hep bir metin (bir tümce ve kavram dizgesi) olarak çıkar ortaya — ama, hep, ardında (belli-belirsiz de olsa) belirgin bir kişinin durduğu bir metindir bu: Felsefe okuru (başarılı bir okursa), hep bir kişi görür okuduklarının ardında — tümce tümce, kavram kavram ilerledikçe, kişiliği; sanki yüz hatları, hatta konuşma biçimi belirginleşen bir kişi : belli-belirsiz; ama, belirgin.

Öyle ki, bu kişi şimdi kapıdan içeri girecek olsaydı, okur onu tanırdı.

Bir öğrencisine anlattığına göre, Wittgenstein, Frege'yi görmeye ilk gittiğinde, kapıyı açan adama "Profesör Frege'yi görmek istiyorum" der. Adamdan, "Benim, buyrun" diye yanıt alınca da, "Olamaz!" deyiverir. — Bu örnek şunu gösteriyor : Felsefe okuru yalnızca metinlerinden bildiği felsefe yazarını görseydi tanırdı demek, doğru tanırdı; yanılmazdı demek değil — belki, tam tersi : 'tanıdığı' kişi, onun o metin(ler)i okumasının sonucu 'oluşmuş' bir 'kişi' olarak, 'asıl' yazarla hiçbirzaman karşılaşmayabilirdi.

2.

Felsefe görüşlerinin bir gelenek, bir okul, bir akım (kısaca, bir felsefeciler topluluğu) içinde işlenmesi, hep bir ikinci-eldenlik havası taşır :

Aktarılmış ve daha önce olup-bitmiş olaylar olarak ele alınan felsefe metinleri, tarihsel bir kılığa girerler; başka birilerince üretilmiş, ama, şimdi, ortada zaten bulunan; şimdi, incelenme ve yargılanma konusu edinilecek şeyler olarak görülürler.

Oysa felsefe metinleriyle uğraşmaya salt kişisel bir çaba olarak girildiğinde, artık söz konusu olan, düşünen bir kişinin düşünmüş bir kişi ile teke tek hesaplaşmasıdır.

Burada artık gelenek, okul, akım falan yoktur; 'zaten' ortada bulunan; varsayılan, tek şey, 'henüz' anlaşılmamış bir metnin somut ama kaypak varlığıdır — bir kafa, başka bir kafa ile karşı karşıyadır.

Metin, anlamıyla buluşur.

Felsefe toplulukları içinde, özellikle 'zor' sayılan bazı felsefe metinleri (örneğin, Wittgenstein'in *Tractatus*'u, Heidegger'in *Sein und Zeit*'i) üzerine 'yargı'da bulunabilecek "uzman"lar vardır: Gerçi topluluğun sıradan üyeleri de o metinlerin (yazarını anarak) sözünü ederler; ama bazen hiç okumamışlardır o metinleri — okudukları varsayılan "uzman"lar da, gerçi (bazen, sahiden...) okumuşlardır o metinleri; ama, onları asıl ilgilendiren, o metinlerin kendileri değil, o metinler (in yazarı) üzerine başka "uzman"ların yazdığı metinlerdir. (Örneklere, farklı anlamlarda ve başka düzlemlerde, Aristoteles'in *Metafizik*'i, Hegel'in *Fenomenoloji*'si, Marx'ın *Kapital*'i eklenebilir.)

3.

Felsefede önemli olan düşüncenin kendisi değildir — bütün düşünülebilir düşünceler, zaten, şu ya da bu biçimde, daha önce düşünülmüştür; önemli olan, düşüncenin dilegetiriliş biçimidir — 'yeni' anlam ancak orada bulunabilir.

Felsefede "içerik", uzun uzun oluşturulan yandır; bütün kuruluşlardan sonra bile gelişmesini sürdürür. Oysa "biçim", anlık ve tek seferliktir; gelebilirse, gelir; kurulabilirse, kurulur : felsefe yapan kişi için de, felsefe okuru için de — felsefenin asıl niteliğini belirleyen de işte budur.

Felsefenin "içeriği" anlatılamaz;
"biçimi" gösterilebilir ancak.

Thales'in "Herşeyin başı su." önermesinden, Wittgenstein'in "Dünya olduğu gibi olan herşeydir." önermesine dek, düşünülmüş bütün felsefe tümceleri, tek başlarına ve uzaktan, saçma ya da sıradan ya da boş gözükürler. Onların asıl anlamlarını kavramak için de elimizde bulunan (Wittgenstein'in "60 sayfalık broşür"ü içinde bağlantılarla kurduğu sonsuz sayıda önerme gibi) onca ek metinsel malzemeye karşın, bu kavramanın çerçevesi, ancak kendimizin (okur olarak) kurabileceği bir çerçevedir.

"Yeni"- "eski" açısından bir örnek de, Kant'ın bu konuda söyledikleri: Ortaya koyduğu felsefe dizgesinin öğelerini 'eski'lerde bulup çıkarma savındaki bir eleştirmene yanıt olarak, şuna benzer birşey söyler: Her yeni için, ona şu ya da bu biçimde benzeyen bir eski bulunabilir; ama neyin aranacağını gösteren, ortaya konan yenidir.

Yine Kant, bir-iki yerde, felsefenin öğretilmeyeceğini; ama felsefe yapmanın öğretilebileceğini söyler — bu da, bir biçimde, felsefedeki "içerik"- "biçim" ilişkisiyle ilintili. Bu ilinti, Wittgenstein'in *Tractatus*'da "söylemek" ve "göstermek" arasında yaptığı farka da bağlanabilir

4.

Bütün felsefe kavramları, temelde, eğretilmelerdir.

Felsefe, dilegelişini eğretilmek zorundadır — bu da özel bir dönüştürme gerektirir. — Felsefenin kavramları, "genel", "evrensel"; önermeleri "apodiktik", "diskursiv", falan değildir — özel türden benzetmelerdir hepsi.

Felsefenin konusu, çünkü, dolaysız bir dilegelmeye elvermez : felsefe önermeleri, sözcük anlamlarında alınınca, saçma olmaktan kurtulamazlar. Her felsefe önermesi, anlamını ve doğruluğunu, dolaylanınca gösterir ancak; çünkü, kendisi zaten dolaylanarak dilegetirilmiştir.

Felsefenin yolu dolambaçlıdır — yapılmasının yolu da, yazılmasının yolu da, anlaşılmasının yolu da — işte: kişinin kendisi kadar karmaşık, dolayısıyla bir o kadar dolambaçlı...

Ne Thales'in "su"yu sudur, ne Platon'un "mağara"sı mağara, ne Kierkegaard'ın "İbrahim'i İbrahim, ne Nietzsche'nin "kan"ı kan, ne de Wittgenstein'in "resim"i resim — örneğin Herakleitos "Aynı nehre iki kez giremezsin." dediğinde, buna yakıştılabileceğimiz bazı 'düz' anlamlar bulabiliriz; peki, ya, "Güneş insan ayağı genişliğindedir." dediğinde, ne söyleyebiliriz — yanıldığını mı; onun zamanında astronominin henüz gelişmemiş bir bilim olduğunu mu; algılanan ile gerçek olanı birbirine karıştırdığını mı; ya da (zaar...) budala olduğunu mu?!...

5.

Felsefede dolaylama niçin gerekli oluyor —
felsefe yaparken kişi düşündüklerini niye
dolaysızca, 'düpedüz' dilegetirmesin —
felsefe akademisyenlerinin yap(maya çalış)tıkları gibi?

Tek bir kişinin yaşadıklarından dolayı düşündüklerinin, onları o özel ve 'özel' biçimiyle yaşamamış okurlara ulaşabilir hâle gelmesi için 'genel'leştirilmesi gerekliği yüzünden mi? — Bundan öte birşey olmalı; belki, onları yaşayan ve düşünen (felsefe yapan) kişinin kendisi için ulaşılabilir hale gelmesi için, ilkin...

(Onlarla, onları yaşamamışken uğraşanların durumu da, yine, akademisyenlik koşulları içinde halledilebilecek bir mesele!)

Peki, kişi yaşadıklarının felsefeye elverişliliğini nereden bilecek ki?...

Felsefi yaşantı nasıl birşeydir? —

Kişi, kendisi için anlaşılmaz olan, ama derinden yaşadığı birşeyi, ona karışarak anlaşılmaz kılan katışıklardan arındırıp, saf bir hale getirirken, onu, anlamına uygun düşen bir kavramlar bütününe de yerleştirebilirse, bir yaşantıyı felsefi olarak dilegetirmiş olur.

(O anlamı içine yerleştirdiği bütün, kavramlardan değil de imgelerden oluşuyorsa, dilegelen, şiir olarak dilegelmiş olur.)

Yaşantının kendisi ise, aslında,
muhtemelen her insanın şu ya da bu biçimde
yaşamak durumunda kaldığı, ama
—çoğunlukla korkaklıktan— teğet ya da es geçtiği,
belki de çok sıradan bir yaşantı olabilir —
önemli olan, zamanında üzerine gidilerek düşünülmesi,
ve bir bütün içinde kavranmasıdır. (Bu, şiir için
belki daha da doğru...)

Her yaşantı, felsefeye dönüştürülebilir (—şiire de)...

"Kavram" (da, "imge" de), eninde sonunda,
bir(er) kavramdır: Felsefe, kendi bilincini
(de, şiirin bilincini de) taşır —
felsefe, işte, bilinçtir (—şiirinki de)...

Nietzsche'nin *Zerdüşt*'ün başına yazdığı söz, bütün felsefe metinleri için geçerlidir : "Herkes ve hiçkimse için"... Bu da şu demek : Anlayabilecek durumda olan herkes anlayabilir; ama, işte, hiçkimse o durumda değil...

Felsefenin, yapılışı sırasında hep yanında giden bir yerindelik duygusu vardır :

Kişi çok eski ve çok yeni yanlarının bir belirli durumda, tam bir uyum içinde, birarada, yerliyerine oturduklarını duyduğu an, aynı zamanda —o duyduğunun uyarıcısı olan konu üzerine— birşeyler yazıyorsa, yazdıkları felsefe olabilir. (—Şiir de olabilir...)

Yerliyerine oturan bu yanlar, kişinin kendi yaşamında (yani, kendi ilişkilerinde) yaşadıkları ile dünyaya bakışını etkilemiş/belirlemiş düşüncelerin (bunlar ister —bazen— kendinin, ister de —çoğunlukla— başkalarının olsun) biraraya gelerek birleşmesiyle oluşan yanlardır: Yaşadıkları düşündükleriyle, ya da düşündükleri yaşadıklarıyla —çoğunlukla birdenbire— bir uyum gösterince beliren yanlar...

Sanki gerçekler düşüncelere, düşünceler de gerçeklere uyuyormuş gibi olur — rüzgarın esmesi ağaçları eğip büküyormuş gibi değil de, rüzgar ile ağaçlar, uyum içinde birlikte deviniyorlarmış gibi...

Felsefe için dünya yerliyerindedir.

Leibniz'in "önceden kurulmuş uyum" düşüncesi (herhalde çok farklı bir amaçla düşünülmüş de olsa) felsefede görülen "yerindelik" duygusu için bir eğretileme görevi görebilir: Olayların dolaysız olarak bağlantılı olmadığını bildiği halde, felsefe yazarı, bazen elinde olmadan, dünyadaki herşeyin "yolunda gittiği"ni, "yerliyerinde olduğu"nu duyar.

Nietzsche, bu duyguyu şöyle dilegetirir : "Bu muydu yaşam?—Haydi öyleyse; bir kez daha!" Wittgenstein da, bu noktayla ilişki kurabilecek bir anlamda, "Felsefe herşeyi olduğu gibi bırakır" der.

Felsefe ile şiir arasındaki ilişkilere gelmek zorunda kalıyoruz hep — önemli bir ilk fark şu:

Felsefe ile şiirin ilişkileri üzerine şiir yazılamaz, oysa felsefe yapılabilir — işte :
şiir yazılır; felsefe yapılır.

Şiirin yapılması, zaten, yazılmasıdır —

oysa felsefe, 'önce' yapılır, 'sonra' (olabilirse) yazılır.

Ortaklık, ikisinin de (önce) yaşanması —

çünkü şu da doğru : şiir, yazılma (yani yapılma) anında zaten/hâlâ yaşanmaktadır — — yazılması, zaten, yaşanmasıdır —; oysa felsefe, yapılması sırasında belki/hâlâ yaşanmaktadır, ama yazıldığında, artık, işte, yaşanmamaktadır.

Felsefede, özellikle mantık, bilgi kuramı, vb. gibi 'dal'larda, "yaşanmışlık" koşulunu öne sürmek zorluklarla karşılaşır gibi : Kant'ın 'kategori çizelgesi' hangi yaşantılara bağlanabilir ki?!... — Ama, örneğin, Hume'un onu "dogmatik uyuklamasından kaldırması" benzetmesi ile, geç yaşında, felsefe ile tip ilişkileri üzerinde dururken, kendi deneylerinden hareketle sözünü ettiği; "uykusunda ağzından soluk almağa başlayınca ürküp uyanma" yaşantısı arasında bağlantı kurulabilir. En 'soyut'/'soğuk'/'nesnel' felsefi düşünce bile, felsefe yapan kişiye, o kişi olarak şu ya da bu biçimde yakından dokunur — yoksa, felsefi olarak da birşeye yaramaz... — Ama tabii, bizim karşımıza çıkan metinsel varlık, artık o ilk "yaşanmış"lığın izlerini ya hiç taşımaz, ya da bu izlerin görülebilmesi artık ancak özel bir bilgi ve çabayla olanaklı olabilir.

8.

Felsefenin şiir karşısında kendi konumunu belirlemesi, eninde sonunda birer imge olan kavramlardan olabildiğince uzaklaşarak, eğretilmelere yönelmesiyle olanaklıdır ancak.

(Felsefenin, en temel araçları olan kavramlardan uzaklaşması gerektiğini söylemekle, en azından, bunca yıllık felsefe tarihine ters düşmüyor muyum? — Ama şu da açık ki, felsefe tarihi boyunca üretilmiş onca kavram, genellikle kafa karışıklığından —ve çeşitli ideolojik yozlaşmalardan— ya da, sonunda anlamsız kalan akademik kılıkırkyarmalardan başka bir işe yaramamış.)

Çünkü imgeler, "gerçeklik" ile teke tek karşılık kurulmasını gerektirir; böylelikle de hemen yanlış anlaşılabilirler — oysa eğretilmeler, ancak "gerçek" bütünsellik kavranabilmişse "gerçeklik" ile —yine bütünsel— bir ilişkiye sokulabilir. İkcinciler, anlamayı zorlaştırır, ama yanlış anlamalara da engel olur. Gerçi, felsefe metnlerinin yalnızca felsefe yapmaya yol açabilecek yaşantıları yaşayabilecek okurlara yönelmesinin bazı yolları vardır (yazar bilinçli olarak sağlayabilir bunu); ama, gene de, felsefe, kalın kafalıların, özellikle de akademisyen-profesyonel felsefecilerin çarpıtıcı anlamalarından uzak tutulamıyor, işte!...

(—Yoksa, bir tür felsefi sansür mü öngörmeli?!...)

Örneğin, Platon'un sözünü ettiği "ide"ler ("İyinin idesi", "Güneşin idesi", "sedir idesi", vb.) imge olarak anlaşılırsa, şu çok irdelenmiş "İdealizm"den "Hristiyan tanrı kavramı"na dek uzanan bir dizi saçmalık elde edilir. Oysa bütün bu görüş, bir kuram değil, bir bakış biçimi olarak ele alınır; "ide"ler de, bu bakış biçiminde kullanılan eğretilmeler olarak anlaşılırsa, bambaşka bir anlayış elde edilir. Platon'un yazış biçimi de eğretileme olarak anlaşılması açısından önemli ipuçları veriyor : Sokrates'in dili...

Felsefe tarihinde bilinçli olarak eğretilmelerle işgören *Zerdüşt*'ten sonra, yalnızca belirli okurlar anlasın diye yazılmış metinler arasında *Tractatus* ve *Sein und Zeit* sayılabilir. Heidegger son metinlerinde, anlamı neredeyse hepten eğretilmelere dayar; Wittgenstein, *Philosophische Untersuchungen*'de, alışılmış felsefe kavramlarını neredeyse hep pejoratif anlamlarda kullanır; yalnızca bir "albüm" 'yazdığı' bilincindedir, ve bunu da belirtir.

("Sansür" dediğim şey açısından, *Gülün Adı*'nda 'Burgoslu Jorge'nin öne sürdüğü kanıtlar düşünülebilir. Bir de, Güven Turan, Behçet Necatigil'in, "şiiirde doğum kontrolü" önerdiğini belirtiyor. Bunu doğru anlıyorsam, aynı şey felsefe için de geçerli olabilir — felsefenin "yapılması" ile "yazılması" arasındaki fark için aydınlatıcı bir "eğretileme" olarak...)

Felsefenin ancak onu alabilecek donanıma ve yaşantı temeline zaten sahip olanlara verilebilmesi — ancak onların alabileceği biçimde dilegetirilmesi— bir çelişki barındırır gibi : onlar o donanıma ve yaşantı temeline zaten sahiplerse, kendileri ('verme-alma' gerektirmeden) felsefenin dilegetirdiğine ulaşamazlar mı — zaten?... Ayrıca, amaç 'aydınlatma'ysa, felsefeyi, ona kendiliklerinden ulaşma olanaklarına sahip olmayanlara 'verme'ye çalışmak; onların (da) 'alabile'cekleri biçimde dilegetirmek, daha anlamlı değil mi?

— İlkin, ikinci itirazın geçersiz olması; yani, felsefe dilegetirişini, onu 'alma' olanaklarına baştan sahip olmayanların 'alama'ması —nasıl 'veril'meğe çalışılırsa çalışılsın, ona kapalı kalmaları—, birinci gerekliliği ortaya çıkarıyor : Ancak kendisini 'alabile'ceklere yönelen felsefe, ancak kendisini 'alabilen'lere birşeyler 'vere'bilir.

İkincisi, felsefeyi 'alabilecek' donanıma ve —hatta— yaşantı temeline zaten sahip olan kişiler bile, felsefe yapmaya, —hele hele— yazmaya girişmek için bir kişinin varlığını gerekserler:-
Bu kişi, dolaysız olarak —olabilirse diri, yoksa ölü— bir 'hoca' ve 'usta'dır genellikle; ama, bazı durumlarda, özel türden bir ilişki kurduğu —felsefe ile dolaysız ilişkisi olmayan— bir kişi de felsefe yapmaya götürebilir kişiyi.

"Hoca" ve "usta" olgusu felsefe tarihi boyunca, çok ilginç bir süreç içinde, (bazen canlı bir ilişki, bazen bir okuma-okunma ilişkisi olarak) örneklenip durur: "Öğrenci" ve "çırak" filozof, önce neredeyse körükörüne bağlandığı "hoca" ya da "usta"sını, sonradan, yine, neredeyse toptan yadsır (sanki, delice aşık olduktan sonra, sevgilisinin orasında burasında çirkinlikler bulmağa başlar). Bu sürecin bir başka ilginçliği de, şu : sanki, hem ilk bağlanma hem de sonraki kopma ne kadar şiddetli ve derin olursa, "yetişen" filozof da kendi felsefesini o kadar güçlü kılar. "Hoca-öğrenci", "usta-çırak" ilişkisiyle felsefe tarihini şöyle bir hızlıca taramak gerekirse : Sokrates - Platon, Platon - Aristoteles, Descartes - Spinoza, Spinoza - Leibniz, Locke - Hume, Leibniz + Hume - Kant, Kant - Heç,ç' Hegel - Marx, Schopenhauer - Nietzsche, Frege - Wittgenstein...

Felsefe tarihinin (yeterince bilinen) ilk "hoca-usta"sı Sokrates, diyalog'a (felsefeye) girişmeden önce, bir gence, "Görüyorum ki bedeniniz güzel; şimdi bakalım ruhunuz da güzel mi..." der. Öğrencisi Platon'a göre de, "felsefe güzel bir insanı sevmekle başlar". (—Acaba Platon Sokrates'ten ironi de mi öğrenmiş?!...)

Sokrates'in "güzel genç" idealini XX. Yüzyıl'da Wittgenstein sürdürmüştür—ama onun gençleri de boyuna ölmüşler (David, Frank, Francis...). —Bu da işin başka bir yanı olsa gerek...

10.

Çünkü kişi ancak kendi yaşadıklarından;
ve yine ancak kendi yaşadıkları aracılığıyla
başka kişilerin yaşadıklarından (ve yazdıklarından)
bişeyler edinebilir.

11.

Çünkü felsefe, kendisi olanaklı en genel anlama
sahip olduğu halde, ancak tek kişi için anlamlıdır.

12.

Çünkü felsefe yazarının amacı,
genel bişeyleri genel olarak birilerine vermek değil,
belli bişeyleri belli birilerine vermektir.

Tractatus'u İngilizce'ye çevirenler, Wittgenstein'dan, Önsöz'de geçen "biri"yle ilgili açıklama isterler; o da, bununla, kitabını tek bir kişinin gerçekten anlayarak okumasını kastettiğini söyler: Kitap, "onu anlayarak okuyan birine [yani, tek bir kişiye] haz verebilirse", amacı da yerine gelmiş olacaktır.

13.

Felsefede hiçbirşey dolaysız olamaz;
'düpedüz' dilegetirilmiş bir felsefi düşünce, olamaz —
çünkü, felsefeyi felsefe yapan, yalnızca, (belki de)
rastlantısal olarak, o tek kişiyi ilgilendiren birşeyin,
dolaylanarak, her bir kişiyi ilgilendirmesi gereken birşey
haline getirilmesi değil; aynı zamanda,
o kişinin yaşamındaki ilgi odağından uzaklaştırılarak
'kişisel' niteliğini yitirmesi, soğuması, durulması,
saf, arı, berrak düşünce hâline gelmesidir. Bu da, işte,
felsefeyi böyle yapan kişi için, büyük acıları gerektiren;
sanki, kendisine çelme takmasını,
kendisini çamura düşürerek kirletmesini
gerektiren bir çabadır.

Felsefe, böylece, zor ve acılı bir çabadır —
kişiye verebileceği tek sevinç de, bu çabanın sonunda,
işin üstesinden başarıyla gelmiş olmanın verebileceği
sevinçtir — — ama, bu, hiçbirzaman tam olarak
üstesinden gelinemeyen, gelinemeyecek bir iş;
hiçbirzaman tam sonuna ulaşamayacak bir çaba
olduğundan dolayı da, felsefe yapan kişi, işte,
hep acılı kalır...

Felsefenin 'sonuna ulaşma' düşüncesi bakımından, filozofların (felsefe yapan ve yazan kişilerin) ölüm anlarında ilginç ipuçları bulabiliriz. Bunlarda, ucu açık bir süreci sona erdirmenin verdiği rahatlatma gibi, ya da, (tersine, ama aynı anlamda) sonu gelmeyecek bir sürecin artık bitmesinin verdiği dinginlik gibi yaşantılar görebiliriz. Bu açıdan, bir tür huzur, hatta neşe, sevinç bile görülebilir bu ölüm anlarında.

Sokrates, baldıranı kendisi diler kafasına. Hoşsohbet, biraz da muzip bir havadadır. Gitmek üzere yüzünü kapamışken, yeniden açar, sağlık tanrısı Asklepios'a bir horoz borcu olduğunu hatırlatır dostu Kriton'a. (Nietzsche'ye göre, bu sözler, Sokrates'in, yaşamı bir sayrılık; ölümü de bundan sağalma saydığını gösteriyor.)

Hume şakacıdır son demlerinde. Adam Smith'in anlattıklarına göre, ölüm kayığına binişini geciktirsin diye Kharon ile pazarlığa girişir. Kharon'un ağzından kendine verdiği yanıtlar, sonunda, "Bu işin sonu yok Dostum; haydi, bin artık kayığa" 'rica'sına, sonra da 'küfür'lere gelip dayanır.

Kant, hiçbirşey olmayacakmış gibi davranır; gücü tükenene dek, dizgesinin tamamlayıcısı olacak en son yapıtını yazmayı sürdürür. Yalnız, arada, her bahar gelip penceresinin önünde öten çitserçesini özler; Pirene dağlarının doruklarındaki soğuşu düşünüp, "küçük kuşum artık hiç gelmeyecek" der, hüzünlenir. Yapıt tamamlanamadan (çitserçesi de gelmeden) önce, "bir mum gibi", söner.

Nietzsche'nin fiziksel ölümü de Kant'inki gibi sessiz sedasızdır — ama, tinsel ölümü sırasında, bir piyanoyu yumruklarıyla, dirsekleriyle döverek bağıra çağırır şarkı söyler. En son yazdıkları ise, buram buram ölüm özlemi kokan bir dizi coşkun şiirdir.

Wittgenstein ise, ölüm anında, öğrencilerine aktarılmak üzere (ve onlardan en azından birini de derin bir hayrete düşüren) sözü söyler : "...harikaydı yaşamım".

14.

Yazılmış birşey, anlam çerçevesini zorlayıp, kırıp, yıkıp ötelere yayılıyor gibi değilse, felsefe değildir.

Felsefe, olduğu gibi, olduğu yerde —yazıldığı gibi— durmaz : genişler, inceler, yayılır, uzaklara gider — sonra, geri gelir, yaklaşır, derinleşir, odaklaşır : gittikçe yoğunlaşıp ağırlaşarak küçülen bir küre gibi olur — bir nokta gelir, artık seçilemez; tamamiyle anlaşılmaz olur. O nokta, işte, tam anlamını tam olarak bulduğu noktadır.

15.

Felsefe yapan kişi, yaptığına (ve yazmışsa, yazdığına) sonradan baktığında, hiç anlamadığı, hatta hiçbir anlam veremediği 'kör' noktalar görmüyorsa, yaptığı, felsefe değildir.

Burada bir yaşantı, kişinin yazdıklarını bir süre sonra yeniden okuyunca, "Vay canına — neler yazmışım!" denesi olabilir — hele belleği de pek güçlü değilse...

Felsefe için en büyük tehlike, felsefe yapan kişinin kendini aldatmasıdır — tam bilinçten en ufak bir biçimde sapmağa; ödün vermeğe; "bu kadarı da yeter" demeğe eğilim duymasıdır.

Felsefeyi gerektiği gibi yapma tutumunu olanaklı uçlarından birine götüren Kant, örneğin, *Kritik der reinen Vernunft*'un her bir tümcesine bütün eleştiri yöntemini sığdırmağa çalışır. (Bu yüzden de boyuna karıştırdığı, yeniden biçimlemeğe çalıştığı tümceleriyle 'yayınıcı' ve 'yorumcuları'nın başına bela olur!) Çok yakından akrabası Wittgenstein'in *Tractatus*'u da, her bir tümcesinde, uzak-tan gelen bir gökgürültüsü yankısı gibi, "kitabının bütün anlamı"nın gerilimini taşır (okura da, bastırmasına kıt kalmış bir sağanaktan kurtulmak için koşması gerektiği duygusunu verir...).

Felsefe yapan kişinin bilgisel açıdan tek bir sarsılmaz dayanağı vardır : yaptıklarının (yani, yazdıklarının) bildiği hiçbir bilgisel ölçüyle, ne "doğru" ne "yanlış" ne "tikel" ne "genel" ne "kesin" ne "olası" ne "analitik" ne "sentetik" ne "a priori" ne "a posteriori" vb., vb., olarak değerlendirilebilmesi...

— Belki, 'sonradan', başkalarınca, bilgisel bir yere oturtulacaktır yazdıkları — ama, felsefe yapan kişi, bu yerin nasıl bir yer olabileceğini kestiremez bir türlü — bu da ona, yaptığıının (ve yazdığının) 'sahiden' felsefe olduğunu gösterir işte. — Çünkü, bilgisel açıdan belirli bir yere oturtabildiği düşünceleri ve tümceleri, metinleri, bir kenara atar; onlar, zaten, 'oturup' kalırlar : önem verdikleri, tuttukları, hiçbir yere oturtamadıkları dır.

Felsefe, hiçbir yere oturtulamayan, hiçbir yerde de oturmayandır.

18.

Felsefe, kişinin, kesinliğe hiçbirzaman ulaşamayacağı şüphesiyle yürüttüğü bir bilinç çabasıdır —
ya da, kesinliğe hiçbirzaman ulaşamayacağı bilinciyle yürüttüğü bir şüphe çabası...

Felsefe, felsefe yapan kişinin, kendinin tam bilincinde olma duygusu ile, kendini sürekli aldatıyor olma duygusunu, aynı zamanda, birarada yaşadığı bir çabadır.

Felsefe, bilinçlenmenin olanaksız olanağı
(ya da olanaklı olanaksızlığı)
dır.

19.

Felsefe, felsefe yapan kişinin,
ne olmadığını kesinlikle bildiği;
ama, ne olduğunu yaklaşık olarak bile
bilmediği bir iştir.

20.

Felsefenin dil ile çok özel bir ilişkisi vardır:-
Her insan etkinliğinin içinde, yanında, arkasında
yer alan dil, insanın en temel etkinliği olarak,
felsefenin hem biricik aracı, hem birinci konusudur —
üstelik de, felsefe yapan kişinin yaptığıнын,
en temelde de en üstte de,
kendi yaşadıklarını dilegetirmek olduğu düşünülürse,
dil, önemli bir anlamda, işte, felsefenin de ta kendisidir.

21.

Felsefe, bir kişinin, yalnızca kendisini ilgilendiren
bir konu üzerine düşündüklerinin ürünüdür —
ama, bu, aslında, bütün insanlığı (daha doğrusu
her bir insanı; her kişiyi) ilgilendiren; ama, işte,
onların ilgilenmediği, bir konudur:-
Felsefe yapan kişinin yaptığıнын felsefe olmasını
sağlayan, her kişiyi ilgilendiren;
ama, başka kişilerin ilgilenmediği bu konuyla,
onun, kendi kişisel konusudur diye,
ilgilenmesidir.

Kant'ın (örneğin) *her bir* tümcesi, *Kant'ın* bir tümcesidir... — Kundera'ya da bakılırsa, Kant'ın diliyle dilegetirildiğinde, "Günaydın" gibi bir söz bile bir 'meta-fizik hakikat' haline gelir.

22.

Her insansal uğraşı alanının kendi 'dil'i, 'söylem' biçimleri, 'jargon'u vardır — çünkü her insan topluluğu (en darından en genişine) kendi iletişim çerçevesini kurar; üyelerinin içinde devinecekleri ortamın dilsel ("anlam"sal) temelini belirler.

Yalnızca felsefenin (kendisi de yer yer, zaman zaman, hem de, sık sık, toplumsal 'söylem' biçimlerine, 'jargon'lara giren), bir dilsel uğraşı olarak, belirgin bir "anlam"sal çerçevesi yoktur (—en yakınında bulunan şiirin bile, belirli ya da —sonradan— belirlenebilecek kuralları, ölçüleri vardır).

Çünkü, ilkin, felsefenin "anlam"ı tamamıyla onu yapan kişiye bağlıdır; içinde —dilsel olarak da— yer alabileceği herhangi bir insan topluluğuna değil. İkincisi, felsefenin 'dil'i, bir topluluk içinde geçerli herhangi bir 'jargon' ya da gelişmiş bir 'söylem' biçimi değil, gene, tamamıyla onu yazan kişiye bağlı bir üsluptur — bu da, "anlam"ında iki şeyin birarada durduğu birşeydir; işte : ancak o kişinin yaşadığı, ve, yine, ancak o kişinin yazdığı, birşey...

Burada sakız olmuş deyim(in tersi?) geçerli : "Üslup, insanın ta kendisi" (değil); kişinin ta kendisi, aynı zamanda, üslubun da ta kendisidir — aralarında, zaten, bir fark yoktur.

Bu tamamıyla kişisel anlam çerçevesi ile,

felsefenin sahip olduğu; her bir insan için geçerli, "evrensel" boyut arasındaki geçişi sağlayan da, en geniş anlamıyla dildir :

yaşayan, ve o kişinin kullandığı, dil — kişi, o (belirli) dil içinde yaşar, ve felsefe yapar; bu yapılan (ve yazılan) da (başka) bir (yaşayan, ve yaşanan) dile; dolayısıyla da, herhangi bir insanın —ve, her kişinin— yaşayabileceği ve anlayabileceği bir biçime çevrilme olanağını taşır.

Felsefe, böylece, özelden genele, kişiselden toplumsala, 'tikel'den 'evrensel'e, yaşanan anlardan kavramlara, yaşantılardan tümelere —tek bir kişiden insanlığa— uzanan yayılım alanına sahip olur.

Söylem ustası Foucault'nun kendi söylemi, örneğin, belirli bir çağda, belirli bir durumda, hatta belirli bir günde olup-biten 'tarihsel' birşeyi kuşatırken, hiçbir ek 'numara' olmaksızın, 'evrensel' bir 'insanlık durumu'nu aydınlatır. Bu yüzden, hiç çekinmeden, felsefe tarihinin bütün sakız-kavramlarını biribiri üstüne yığar; çünkü, sonunda, bütün yapı zaten yıkılacak, arkadaki anlam belirecektir.

Felsefeyi belli bir biçimde anlayan kişi, ancak günlük/ defterler yazabilir: Felsefe, bu anlayış açısından, tek bir kişinin, en içinde, en dibinde oluşan (acı, ve sonunda boşluğa —düşünce açısından da hiçliğe— ulaşmak zorunda olan) yaşantıları üzerine düşüncelerinin dolaylanmış derlemeleridir.

— Ama, sahici felsefe olmak için, yaşananların saf düşünceye dönüşmeleri (acı yükünü; dolayısıyla da, yaşayan kişinin konumundan bakıldığında, yaşamı suçlayabilecek bakış açılarını, yitirmeleri) gerekir:—

Felsefe, yaşanmışı, yaşanmış olarak, onaylamadan edemez.

Ne ki yaşanmış olarak kavranmıştır, işte, felsefenin de kabulüdür.

Yaşanan, makbuldur, felsefe için — ancak da yaşanmış olandır, felsefe için makbul olan...

'Defter' konusunda, özellikle Kierkegaard ve Nietzsche'nin durumları ilginçtir : aslında kendi gündelik yaşamlarıyla ilgili özel notlarını tuttıkları 'günlük/ defter'ler, aynı zamanda felsefe metnlerinin de ilk kaynağını oluşturur. Kitap olarak düzenledikleri metinlerden geriye doğru, defterlere bakılınca, bu açıkça görülür — bu yolla, sanki, soyut ve genel düşünceden, yaşayan, kanlı-canlı kişiye geri dönülebilir.

Wittgenstein —yaktırdıklarından arta kalabilen— günlüklerinde, düşüncelerinin, sanki kayalık temeline bulunur; —bir türlü yayımlayacak biçime sokamadığı— kitaplarının metinlerinde de, 'marjin'e yazdıkları, 'asıl' metinde yazdıklarından (neredeyse) daha önemlidir.

Kant da (kimilerine göre "bunadığı"ndan...), en soyut düşüncelerini döktüğü kağıtlara, özel notlarını; hatta, bedeninde olup-biten fizyolojik olayların notlarını, düşer. — Şöyle denebilir: Felsefe yazarının birincil kaynağı, kendi üzerine tuttuğu günlük/ defterdir.

24.

Felsefenin 'soyut'luğu, felsefe yapan kişinin 'soyutlanma' gereksiniminden —ve zorunluluğundan— ileri gelir : Toplumuna, çevresine, yakınlarına; giderek, her türlü 'çevrelenmişliğe', 'ilişkililiğe', 'biraradalığa' yabancılaşması — en sonunda, bütün 'dünya'dan soyutlanması — — giderek daha yalnız; en sonunda da, yapayalnız, tek başına kalması...

İşte bu süreç, dolaysız olarak felsefenin yapısından çıkan bir zorunluğa dayanır: Felsefe yapan kişi, kendi üzerinde ("içinde") gittikçe daha derine giden sorgulamalarını yürüttükçe, 'kendisi' de gittikçe yoğunlaşan, aynı zamanda da çevresi uçurumlaşan bir biçimde, düşünceleriyle düz orantılı olarak, derinleşir : 'kendi'nden uzaklaşır, 'kendi'ne yabancılaşır, 'kendi'nden soyutlanır — kendi kendisi için anlaşılmaz hale gelir.

Felsefenin varabileceği son anlam noktası, tam anlamsızlığın son noktasıdır.—

Felsefe, anlamsızlığın en sonuna ulaştığında, tam anlamlılığa da ulaşmıştır.—

Felsefenin son anlamı, anlamsızlığın sonudur...

(Felsefe tarihi ile özel türden bir 'psikoloji'nin yakın ilişkileri olabileceği düşünülebilir (—tabîî bu, bugünkü psikoloji türlerinden hiçbiri değil : ne 'psikanaliz', ne de —hele!— 'davranışçılık'; gene de), bunun, 'psiko-patoloji'nin bugün bilinen —olgusal— yanlarıyla yakınlıkları bulunabilir.

Bu psikoloji, kafasını felsefe yapma yolunda zorlayan kişinin 'ruh halleri'ni konu edinebilir. Bunlar, felsefede bilinç ve kavram düzeyine çıkan bazı temel güdülerin; felsefe yapan kişinin yaşamında görülen önemli olay türlerinin, dönüm noktalarının, belirleyici yaşantıların; düşüncelerine katılan, onlara temel oluşturan kişisel öğelerin incelenmesi olarak, ilginç bir araştırma alanının nesnelerini oluşturabilir.

Bu tür araştırmalar, belirli bir anlayışla —ve belirli kişilerce— yapılacak filozof biyografileri içinde yer alabilir. Belki, bu tek araştırmalar yoluyla elde edilebilecek sonuçlardan, felsefe yazarının ("filozof"un) 'genel' nitelikleri konusunda aydınlanmalar çıkabilir.)

Bütün yaşamını Hume'un yaşamına hasreden Ernst Campbell Mossner'in daha ilk makalesi, filozofun kişiliği ile düşüncesi arasındaki garip ilişkiden yola çıkar; sonunda yazdığı biyografi de, (hiç değinmiyormuş gibi gözükerek) Hume'un felsefesini (yaşamına hiç değinilmeden yazılmış) yığınla 'yorum'un anlatığından daha iyi anlatır.

Burada ilginç bir başka (küçücük) örnek, Eco'nun *Gülün Adı*'nın sonlarına doğru çektiği numara : *Tractatus*'dan, Eski Almanca'ya çevirerek verdiği (ikinci) alıntı için, "Kim söylemiş bunu?" diye soran Adso'yu, William şöyle yanıtlar: "Senin yurттаşın bir gizemci"... 1918 tarihini taşıyan söz, 1327 yılının kılığını hiç yadırgamaz — Wittgenstein'i da Ortaçağ karanlığında konuşuyor görmek, yadırgatıcı olmak bir yana, öğreticidir.

Felsefenin tek bir 'ideal'i olabilir — vardır : Gelişme, ile, gelişmenin getirdiği serpilme, zenginleşme, çoğalma...

Ama, işte, bu 'ideal' duruma yaklaşmakta olan —felsefe yapan— kişi, gittikçe daha karmaşık, daha çatışmalı, giderek olanaksız, 'içinden çıkılamaz' durumlara girecek, kendi kendisi için gittikçe daha anlaşılmaz, daha sorunlu, giderek anlamsız, hatta değersiz hâle gelecektir. Bu 'ideal'in son durumu ise — her 'ideal durum' gibi, ulaşılamaz kalır; yoksa — felsefe yapan kişi için, yaşamın kendisinin en derinden anlamsız hâle geldiği; artık, ölümü zorunlu kılan bir durum olurdu.

(Felsefe tarihinde, bu 'en son' durumun sınırına dek ilerlemiş, felsefenin idealini gerçekleştirme noktasına yaklaşmış, —felsefe yapmış— kişilerin (filozofların) bu ideal duruma yaklaşış dereceleri; o noktaya ulaşış süreçlerinin, ve tıkanmalarının, daha ileri gidememelerinin koşulları, vb. (yukarıda sözü edilen 'psikoloji'ye dayanan) özel bir inceleme konusu olabilir.)

Felsefe, direnmenin temel biçimidir,
çünkü dünyanın kendisine direnmedir.

'Çoğunluk düşünsel tavırlar, 'dünyanın kendisine',
toptan, bütünüyle direnmenin tutarsız, us-dışı
bir tutum olduğunu bildirirler — haksız da değildir.
Ama felsefe yapan kişi, dünyadaki en küçük şeyin bile
değişmesini, farklı olmasını isteyecek bir tutumun,
ancak bir bütün olarak dünyanın kendisine direnmekle
olanaklı olduğunu bilir. — Dünyada bölük-pörçük
hiçbirşey yoktur : her bir şey, bütün herşeyin
ayrılmaz parçasıdır — ya da hiçbirşeydir.

Herhangi birşeye direnmek, dünyaya, dünyadaki
her bir şeye, dünyadaki herşeye, giderek, dünyanın
kendisine direnmektir — —
bu da, işte, felsefedir.

Felsefe, direnmektir — dünyaya...

En azından Herakleitos'un kendi kentine yağdırdığı lanetlerden ve Sokrates'e
içirtilen baldırandan başlayarak, filozof hep direnen kişi olmuştur. Bu garip;
oysa, filozoflar (genel olarak da, düşünürler) bütün insanlara açık gelecek —
gelmesi gereken— şeyler düşündüklerini düşünürler — demek ki, yanılırlar...
İyi bir ters-örnek ise Hegel : o, direnmez; toplumu ve çağıyla barış içine girer —
yazıları da, işte, pek az kişinin anlayabileceği türden şeylerdir. Garip, işte...

Felsefenin karşı olduğu tek şey, düşüncenin gösterişliliğidir — bütün sahici felsefe metinleri, çoğunlukla (belki, hep) görkemli, hatta tumturaklı görünseler (hatta öyle olsalar) bile, temelde, son derece alçakgönüllüdürler.

Her türlü sahici felsefe (ve genel olarak kültür) gösteriş karşıtıdır.

Kültür, gösterişsizdir — bu yüzden, hep, gürültünün uzağında yer alır. — Kültür ve gürültü — — daha büyük bir karşıtlık yok...

Felsefe ise (kültürün en temel kurucu ögesi olarak), işte, utangaçtır, bile...

Felsefe sessiz-sedasızdır.

"Çekiçle [balyozla?!...] felsefe yapan" Nietzsche, aynı zamanda, "Dünyayı yönlendiren düşünceler güvercin kanatlarıyla gelir" der. Bu hiç de bir çelişki değil — gürültüye boğulu çağımızda da bu düşüncüyü anlamak zor. Kastettiği, belki, bir düşünürün, kendi kendine ("Herkes uyuduktan sonra") bulduğu düşüncelerin, sonradan yaygınlaşarak insanların kafalarında, dolayısıyla dünyada, ege-men hâle gelmesi — British Museum'un derin sessizliğinden Kızıl Meydan'ın tantanasına varması, örneğin...

Felsefe, gürültü içinde sessiz; kalabalık içinde yalnız olma sanatıdır — bu anlamda ve bu bakımdan, gerçekten de bir sanat sayılmalıdır — — en azından, "sanat", zor ve beceri isteyen karmaşık bir işin üstesinden başarıyla gelme anlamını taşıyorsa...

Çünkü felsefenin, sessizlik ile özel bir ilişkisi vardır: Gürültü-patırtı içinde olup-biten şeyler, insan topluluklarının bilinçsiz; tutkularla ve güdülerle yönlendirilen oluşma biçimlerinin kör biraradalıklarının ürettiği etkilerden çıkar — oysa felsefe, felsefe yapan tek kişinin, kendini ve yaşadığı şeylerin aslını, temelden ve sahiden anlama; dolayısıyla, kendi geleceğini, hatta bütün olarak yaşamını tehlikeye atan bir bilinçlenme gereksiniminden oluşur. Bu gereksinim ve onun doğurduğu çaba da, en uç derecede sessizliği zorunlu kılar — yer yer ve zaman zaman, tam bir 'ölüm sessizliği'ni...

Kalabalık açısından da, felsefe şu yüzden yalnızlık içinde yapılmak —felsefe yapan kişinin yalnızlığında oluşmak— zorundadır ki, her kalabalık (bir kişinin öteki kişiler ile dolaysız ilişkisi olmayan her insan topluluğu), hemen, yaşamın anlam temelini oluşturan dili, çarpık, çarpıtıcı, aldattıcı biçimlere sokmağa başlar; en önemlisi de, yaşamın en temel olgusu olan ölümü; onun getirdiği varolma bilincini; doğurduğu bilinçlenme gereksinimini, dili çarpıtmasıyla örtmeye, bastırmaya, hatta susturmaya yeltenir — bu yüzden, felsefe yapmaya yönelen kişi, kalabalıktan uzaklaşmadıkça, kendinde ve kendine doğru

(yaşamı ve ölümü üzerine) yoğunlaşamaz; felsefenin gerektirdiği bilinç yoğunluğuna, anlam açıklığına, dil düzgünlüğüne, ulaşamaz.

Felsefe, zorunlu olarak yalnızdır.

Felsefe, yalnızlığın zorunluğudur.

Felsefe, zorunlu yalnızlıktır.

Nietzsche son yıllarında ('turistik' akınların onun zamanında bile varolan yönlerinin terslerini izleyerek) yazın İsviçre dağlarına, kışın da İtalya kıyılarına göçerek, kalabalıktan kaçmağa çalışır.

Wittgenstein ise, Norveç'in ıssız bir fiyord'unun yol geçmeyen yamacına bir kulübe yapar; bir de, Cambridge'de, alt kattaki odada piyano çalışan birinin şerinden korunmak için, kocaman, eski bir vantilatör alır; piyano sesi başlayınca, bunu çalıştırır. — Gürültülü bir çözüm!...

30.

Felsefe, hiçbir hazır ortamı olmayan — üstelik, hazır ortamlarda hiç yapılamayan —, ama, hep, kendine özgü, çok belirgin bir ortam gerektiren bir iştir.

— Demek ki, kendi ortamını da kendisi yaratmak zorunda : işte, kendi kendisini yaratmak zorunda olduğu gibi...

Felsefe, kişinin birşeyi, hiçbirşey yapmadığı bilinciyle yapmasıdır; ya da, hiçbirşey yapmadığı bilinciyle birşey yapması...

Aynı şekilde, hiçbirşey yapmadığı bilinciyle, hiçbirşey yapmaması — ve, tersi; yani, aynıısı...

— Kişinin, gelenin, gelmesini beklediği olmadığını, üstelik hiç de gelmediğini, hiçbirzaman da gelmeyeceğini bile bile, kendi kendine, "İşte, geliyor" demesi...

Felsefenin burada gösterilmek istenen 'olanaksızlık' durumu açısından, Nietzsche (*Zerdüş'te*) "Kendi omuzuna tırman — başka nasıl yükselebilirsin ki?..." der. Aynı anlamda, Wittgenstein da, "merdiveni, üzerine tırmandıktan sonra devirmek" eğretilmesini kullanır. Gene Wittgenstein'a göre, felsefe sorunları "dilini kendi ağına dolaşması" sonucu ortaya çıkar — burada da, 'olanaksızlık' açısından, "merdiven"i deviren kişi ile onun üstüne tırmanan; üstünde durmakta olan kişinin aynı kişi; "dil" ile dolaştığı "ağ"ın da, aynı şey olduğunu düşünmek gerekir.

Felsefenin temel bir çatışması, kalıcı (değişmeyen) ile geçici (değişen) arasındaki gerilimden çıkar: Felsefe yapan kişi, yaptığıнын—yapmakta olduğunun—neredeyse gülünç geçiciliği ile, yaptığıнын (ve yazdığıнын) yöneldiği —yönelmeğe çalıştığı— neredeyse korkunç kalıcılık arasındaki farkın, her an, sürekli, bilincindedir — kendi, ölüme yönelmiş (yoksul, dökülgen) yaşamı ile, düşüncelerinin (ve tümcelerinin) sonsuzluğa yönelmiş (yoğun, direngen) varlığı...

Fiziksel olarak da ufak-tefek bir kişi olan Kant'ın yaşamında gösterdiği alçak-gönüllülük ile metinlerinde görülen olağanüstü boyutlardaki (neredeyse bur-nubüyükölük ürünü sayılabilecek) savların biraradalığı şaşırtıcıdır — oysa, örneğin, savlarını yüksekte atan Hegel'in, çevresine de yüksekte bakan bir kişi olması, değil...

Bu açıdan, Aristoteles Hegel'e benzerken, Spinoza Kant'ı andırır. Hume ise (bu geveze yorumcusunun bildiği kadarıyla) eşsizdir (—hangisi değil ki!...) — o, pek o kadar ciddiye almaz felsefeyi (başyapıtını bile bir kalemde siliverir) — yoksa, acaba, çok mu ciddiye alır? —Yoksa — işte, ironi — Sokrates...

Felsefe, tarihi içinde, boyuna ve hep yeniden, bir garip umutluluğa gelip dayandı : sanki kişi ölmüyormuş, ölmeyecekmiş gibi bir duygu yaratan; kavramların 'bengilik' tınısını yaşama yansıtan bir hava — "Sokrates ölümlüdür." çıkarımının mantık kitaplarında ısrarla 'gözde önerme' olarak yer alması, bu eğilimden ötürü herhalde. Oysa ölümü açık ve çıplak olarak karşılayabilen bir tarih olmalıydı bu — Sokrates'i (öncesinin de) başlangıç noktası alan bir tarih olduğuna göre... Saçma umutlara yer bırakmayan, ölümün anlamını olduğu gibi yüklenen bir tarih...

Sokrates ölümlüydü — öyleyse :-
 İnsan da ölümsüz olmamalı —
 Kişi ölümsüzlüğü istememeli —
 Kişiye ölümsüzlük yaraşmaz — — çünkü, işte —
 Sokrates öldü; demek ki :-
 Kişi de ölür...

"Bengi kavram" kavramını (!) felsefenin başına Platon sarmıştır — oysa hocası Sokrates için —en ucunda— herşey geçici bir oyundu; ölüm de yaşam kadar hafifti...

Lorca, sanatın temelinde gördüğü; yaşam ile sanatın ortak gücü, *duende* için, "ölüm olanağı görmediğinin yanına bile yaraşmaz" der — ölüm tınısı taşımayan bir felsefe tümcesi düşünmek de ne kadar olanaklı, bilmem...

34.

Felsefe, anlamsızlığı anlamlılığa itme çabasıdır — gitmeyeceğini, gidemeyeceğini bile bile...

Felsefe, anlamsızlığın bilinçli anlamıdır; ya da, anlamın bilinçli anlamsızlığı...

35.

Felsefe, anlamın, en uç sınırında dolaşırken, yoğunlaşmasıdır — bir o kadar da, en yoğun haliyle, sınırına dayanması.

Bunun en iyi görülebileceği yer, filozofların metinlerinde, uzun 'anlatılar' gibi akıp giden düşünce zinciri içinden birdenbire pırıldayıveren kısa ve yoğun tümcelerdir. Kant'ın "İçeriksiz düşünceler boş, kavramsız görüler kördür." tümcesi, kocaman, dolambaçlı tümcelere örülü bütün Eleştiri'yi içinde yoğunlaştırır.

Nietzsche özellikle bu tür tümcelerin (bilinçli) ustasıdır : "Konuşmak, sağlıklılara düşer; sağlanların işi ise, şarkı söylemektir."

Wittgenstein, Tractatus'u, zaten, tek bir tümcede yoğunlaşarak sona erecek biçimde kurar : "Üzerine konuşulamayan konusunda susmalı." İkinci büyük yapıtında da bu tür pırıltılar eksik değildir : "Sözcükler eylemlerdir de."

Bu arada, hemen bütün Sokrates-öncesi filozofların "fragman"ları (hepsi daha büyük metinlerden çıkma oldukları halde) böylesi pırıltılardır — çünkü, muhtemelen, asıl metinler yitip giderken, bu tümceler, pırıltıları sayesinde, insanların akıllarında kalmış.

Felsefe için ilk gereklilik, felsefe yapan kişinin konumudur.

Bu, felsefeden başka çıkar yolu olmayan bir kişinin konumuysa ancak, yapılabilir felsefe.

Bilge Karasu'nun *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*'daki İoakim, üstlenmek zorunda kaldığı eylem adamlığı kimliğinin altında, tipik bir düşünürdür : "bütün yollar kapandıktan sonra yola çıkar"; bütün aradığı da kendisidir — kendi "hesabını çıkarır". — Bu anlamda, Celan'ın bir şiiri şöyledir:-

*DOLDUR ÇORAKLIĞI göz torbalarma,
kurban çılgınlığını, tuz selini,
gel benimle nefese
ve onun da ötesine.*

Ama, şiir bir yana, bu konuda da Kant canalıcı felsefi sözü söylemiştir — geçen yaşının (bitiremediği) 'Büyük Yapıt'ının notlarının sonunda şu tümce durur : "Bütün bilginin en son amacı, kendini en yüce pratik akıl içinde tanımaktır." — "En yüce pratik akıl" da, Kant'ın özgür eylem yeteneği anlamında kullandığı terimdir.

37.

Felsefeyi olanaklı kılan, olanaksızlıklar yaşaması gereken bir kişinin, yaşamını (kıt-kanaat) olanaklı kılabilmesidir.

38.

Felsefe, olanağı tam da yapılamazken anlaşılandır — yapılırken anlaşılamayan; anlaşıldığında da, artık, yapılmayan : yapılamayan...

39.

Felsefe, çalkantılardan çıkan dinginlik umudu; huzursuzluklardan çıkan huzur umududur.

40.

Felsefe hep dinginliğe, huzura yönelir; çünkü, sürekli (—hiç) dingin olamayandır — sürekli (—hep) huzursuzluktur.

41.

Kişi, yaşadığının felsefeye elverişliliğini
şuradan bilebilir:

Düşüncesini doğuran yaşantı,
sert, sivri, keskin;
bir bıçak, bir şiş, bir neşter gibi,
içini oyuyor, deliyor, kesiyorsa —
işte, felsefeye de elverişlidir...

Felsefe, eninde sonunda, felsefe yapan kişinin kendini tüketmesiyle sonuçlanıyorsa ancak, birşeye yarar.

Felsefe yıkıcıdır — en yıkıcı olduğunda; yani, kendini yapanı da yıkabildiğinde, en üst düzeyine ulaşmıştır.

Wittgenstein, Russell'ın yaşlılık dönemindeki felsefe tutumuyla ilgili olarak, "Artık kendini felsefe yapa yapa öldürmeyecek"; Moore için de, (düşününün kalbi hastalandıktan sonra felsefe tartışmalarını kısıtlamak isteyen karısına) "Bırak da çizmeleri ayağında ölsün" der. Yıllar sonra, kendi kesinleşen ölümünü beklerken, "Şimdi hiçbir zaman çalışmadığım gibi çalışacağım" der — öyle de yapar...

Sokrates şu yüzden en büyük filozoftur ki, yaptığı felsefe sonunda baldıran içmesini gerektirir. Bir adım (ama çok küçük bir adım) ötede, Nietzsche durur: O, felsefe yapa yapa geldiği noktada, çıldırması gereken kişidir. Bir de, Weininger'in, kitabının (Wittgenstein'in kavradığı) anlamı ile intihar etmesi arasındaki ilişki, bu noktada düşünülebilir.

Bu gibi kişilerin bir örneği de, sevgiye ulaşma çabası saydığı felsefenin gerekleri sonucu, boyuna, sevdiği kişileri yitiren bir kişi olabilir.

Felsefe olanaksızdır; bu yüzden, zorunludur.

Yapılamayacağı bilinmeden girişilmiş bir çaba, felsefe olamaz — yaptığı konusunda, "bunu belki kısırırım" diye düşünebilen kişi, felsefe yapıyor olamaz.

Felsefe, olanaksızın, olanaksız olarak, olanaksızdır diye, olanaksız olduğu için, olanaksız olduğu bilinciyle, denenmesidir.

Bu yüzden, işte, zordur felsefeye girişmek : olanaksız olduğunu bile bile —hem de tam bir yüreklilikle— girişmektir çünkü, bir işe...

Akademisyenlerin felsefe adı altında yaptıkları işler, sahici felsefe metinlerinde görülen tutumun tam tersi bir bilgisel tutum sergiler — onlar, herşeyden, her zaman, hep, emindirler; hiç şüphe duymadan ahkâm kesip dururlar — —'oysa, örneğin, en büyük filozoflardan biri olduğunu hiçbirinin inkâra cesaret edemediği Kant, daha "bilgi" sözcüğünün hangi 'artikel'le kullanılacağı konusunda bile ikirciklidir.

Felsefe, herşeyden önce ve herşeyin başında, bir yaşama biçimini temellendirme çabasıdır — felsefenin kaynağı (ve olanağı), yaşanarak gerçekleştirilmeğe çalışılan bir yaşam biçimidir: İşte, tek bir kişinin, yaşamak yoluyla gerçek kılmağa çalıştığı bir varolma biçimi — bütün felsefe metinleri ve onları oluşturan felsefe önermeleri ve onları oluşturan felsefe kavramları, bundan sonra gelir —sonra gelebilir— ancak...

45.

Felsefenin yol alması için, onu engelleyen birşeylerin varlığı gereklidir — felsefe 'düz yol'da yürümez.

Felsefeyi yürüten, onu durduranlardır.

— Felsefe 'bağımsız' olamıyor mu öyleyse?! — Evet, işte : bir "kaşınma"dır felsefe; onu yapan kişinin 'elinde' olan birşey değil : engeller olmasa, gereksiz birşey olurdu — kişi kavramlarla niye boşuna oynasın ki— — niye, boş laf etsin ki?!...

46.

Felsefe, lüksüm değil, gereksinimimdir;
üstünlüğüm değil, düşmüşlüğü —
düştüğüm suyun içinde batıp gitmememi sağlayan
can yeleği; hâlâ nefes alabilmemi sağlayan
hava borusu...

Felsefe, onsuz edemeyeceğimdir ancak —
onsuz olamadığım... —Onu istediğim an
elimin altında bulundurabilip, istemediğimde de
gözden çıkarabilseydim, hiçbir işe yaramazdı.

Felsefe, beni ancak (kıt kanaat) yaşatandır —
ancak yaşayabildiğim...

Felsefeyi bir "kaşınma"dan dolayı "kendini kaşıma"ya benzeten Wittgenstein'dır. 'Elinde / elinin altında olmama' açısından da önemli sözü yine bir şair; Valéry, söylemiş : "Herzaman yazabileceğimi hiçbir zaman yazmam."

Felsefe, hiçbirzaman tamamlanamayacak
bir üslup bütünlüğünün geliştirilme sürecidir——

Felsefe yapan —ve yazan— kişi, kendine özgü
üslubunu bir türlü tam olarak geliştiremeyen
yazardır — felsefe de, işte, onun bu geliştirme çabası
içindeyken yazdıklarıdır.

Kant bile, geçkin yaşında yazmağa başladığı 'doruk yapıt'ı tamamlayamadan
ölür. Felsefe tarihi yarım kalmış başyapıtlarla doludur — *Der Wille zur Macht*
tasarı ve not düzeyini aşamamış; *Sein und Zeit* ve *Philosophische Untersuchun-*
gen, "I. Bölüm"ler olarak kalmıştır.

48.

Felsefe, felsefe yapan kişinin, her yapışında, büyük bir çabayla, en baştan başlayarak, her adımını yeniden, baştan atarak, yavaş yavaş, gıdım gıdım kurduğudur — bütün 'katedilmiş' yolun her seferinde en baştan, yeniden, yürünmesini gerektiren; her duruşunda da, yeniden, gerisin geriye, hiçliğe düşüp kalan...

49.

Felsefe, başlangıçtaki kaos'tan düzen üretmektir; bu yüzden, felsefe kağıda dökülürken, felsefe yapan kişinin duyduğu, önce huzursuz bir dengesizlik duygusu, sonra belirsiz bir tamamlanmışlık duygusudur — arada da, yoğun bir boşluk duygusu...

Burada akla gelen ilk imge, Sisyphus — bunu bir eğretileme olarak kullanan Camus'nün *Veba*'sındaki Doktor Rieux da, "veba" (yine bir eğretileme!) mikro-bunun hiç ortadan kalkmaması ve onunla hep yeniden savaşmak zorunda kalınmasını "sonu gelmeyen bir yenilgi" diye niteler. Türkçe'de, Adnan Onart, bu imgeyi —eğretilmeyi— yeniden ele alarak özgün bir biçimde işlemiştir.

Adorno, biryerde, "Sanatın işi, bugün, düzenliliğe karışıklık getirmektir." diyor — Bunu söyleyen bir düşünür olduğuna göre de, felsefenin işi iki kat daha zor : hem 'düzen'i bilinçlendirmek, hem de 'kaos'un ona nasıl sokulabileceğini bulmak — ama, tabii, asıl (en son) iş, sanata (özellikle de şiire) düşünüyor, gene de...

Felsefe, ilerledikçe, geliştikçe, hep daha geniş boşluklar içinde devinmeğe başlar — felsefe yapmada deneyim sahibi olan kişinin edindiği beceri, gittikçe büyüyen bir boşluğun içinde durma, dengesini koruma becerisidir.

Felsefe, ilerleyip gelişerek, en son düzeyine ulaşabilseydi, bütün evreni, en küçük kıyı-köşesine dek kaplayan bir boşluk oluştururdu — bu düzeyde felsefe yapabilen kişi de, artık, sonsuza dek susardı : devinimsizleşir, durur, kaskatı kesilip, kalırdı...

İşte, felsefenin olanaklı en genel kavramı :
"Olanaklı En Geniş Boşluk"

Wittgenstein, biryerde, şuna benzer birşey düşünür: Sahici bir 'Etik' kitabı yazılabilseydi, yazıldığı anda kocaman bir patlama olur ve dünyada ne kadar kitap varsa, hepsi havaya uçar, yok olurdu — çünkü, artık, yazılmış başka şeyler gereksiz hâle gelirdi...

'Katılıp kalma', Melville'in bir öyküsündeki Barneby tipinde görülür : kendinden çıkan hiçbir eylemde bulunmayan bu kişi, başka birisi ondan birşey isteyince, "Yapmamayı yeğlerdim" der, ama yapar — sonunda, bir tımarhanenin bahçesinde, yemek yemesinin istenmesi unutulunca, ölür — felsefe yapan kişiye de uygun düşebilecek bir son ...

51.

Felsefe yapan kişinin, yaptığı felsefe yüzünden (onun sonucu) yıkıma gitme zorunluğu şuradan bellidir ki, felsefe yapan kişi, bunu yaparken, en derin yaşantılarına, yaşamının köklerine, varoluş temellerine inmektedir.

Kişi, felsefe yaparken, kendi temellerini kazmaktadır — bundan dolayı da, işte, kolayca yıkılabilir...

Bu konuyla ilgili olarak, Nietzsche'nin ve Heidegger'in kullanmayı sevdikleri bazı kavramlar (eğretilemeler?!) ilginçtir : "batmak", "yere düşmek", "kırlıp düşmek", "batıp gitmek"; "ölümüne (var)olmak", "varoluşun kökleri", vb.

Felsefe, kişinin, bastığı yeri görmeden, gittiği yönü bilmeden, 'kör' olarak yürümesi gereken bir yoldur — herhangi bir yere ulaşma beklentisi de olmadan...

Oidipus'un, işlediği günahı bilinçlendirince, bedel olarak kendi gözlerini çıkarması; yani, kendini öldürmek yerine, kendini kör yaşamak zorunda bırakması, derin bir düşünce barındırıyor : Bilinçliliğin gereklerini (yani, felsefeyi) yaşamak, yaşamın içinde ölümü yaşamaktır.

53.

Felsefe, kişinin, başkalarını beslemeğe çalışırken aç kalmasıdır — üstelik de aç değilken...

Felsefe, kişinin acıkmamışken oturduğu, ve acıkarak kalktığı bir sofradır.

Felsefe, ne olduğu bilinemeyen birşeyin açlığıdır.

Felsefe, sözü edilemeyen birşeyin açlığıdır — işte : felsefe, birşeyin sözünü etme açlığıdır — — sözü edilemeyen; edilmeye çalışılmaması gereken; edilmesi olanaksız birşeyin...

54.

Felsefede sorun, söyleyecek bir şeyin bulunmaması, bulunamaması değil; tersine, söylenecek çok fazla şeyin bulunmasıdır — kişinin, söylemesi gereken şeyleri, söylenmeleri gereken süre; girmeleri gereken biçim içinde, boydanboya, tamıtamına, biraraya getirememesi...

Felsefe şu yüzden söylenemeyendir ki, söylenecek her bir şeyin söylenmeğe çalışıldığı — ve, tabii, hiçbirşeyin söylenemediğidir.

55.

Felsefede en son söylenebilecek şey,
en sonda, hiçbirşeyin söylenemeyeceğidir :-
işte, bu...

**Bu kitabı oluşturan metinlerden
Giriş'inde bulunanı 23 - 24 Ekim 1986'da;
üç bölümdekilerden de,
birincidekiler 12 Temmuz 1983 - 24 Şubat 1984,
ikincidekiler 28 Eylül 1986 - 15 Şubat 1988,
üçüncüdekiler 24 Ocak - 27 Eylül 1987'de
yazılmış;
kitabın yapısı Ekim 1987'de kurulmuş,
Nisan 1988'de son biçimini almış,
Ekim 1989'da dizilmeğe başlanmış,
Kasım 1990'da tamamlanmış ve
basılmıştır.
Sonraki yıllarda yapılan basımlarda
anlamı değiştirmeyen
bazı düzelteler ve değişiklikler
vardır.**

**Kitabın Giriş'inde kullanılan çizim
M.C. Escher'in "Ölüdoğa ve Sokak" (1937) adlı;
bölümleri boyunca kullanılanı da
Albrecht Dürer'in "Aziz Hieronymus Hücrede" (1514) adlı
çizimleridir.**

**Bu kitap, daha önce yayımlanan *tümceler*
ve daha sonra yayımlanan *yürüme* adlı ciltlerle birlikte;
onların -yazılış bakımından da yayımlanış bakımından da-
ikinci cildinin oluşturucu kitabı olarak, üçlü bir bütünlük
içinde düşünülmelidir**